ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)
της 21ης Σεπτεμβρίου 2006 *

Πίνακας περιεχομένων

Το ιστορικό της διαφοράς ..... I - 8775

Η προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ..... I - 8774

Τα αιτήματα των διαδίκων ενώπιον του Δικαστηρίου ..... I - 8775

Οι λόγοι αναιρέσεως ..... I - 8776

Επί της αιτήσεως αναιρέσεως ..... I - 8777

Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως με τον οποίο προβάλλεται παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας ..... I - 8777

Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8777

Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8782

Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι απορρίφθηκε η μεταγενέστερη της προειδοποιητικής επιστολής απενοχοποιητική απόδειξη ..... I - 8789

Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8789

Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8790

— Προκαταρκτικές παρατηρήσεις ..... I - 8790

— Εξέταση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως ..... I - 8791

Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά την από το Πρωτοδικείο εκτίμηση της αποδείξεως που η Επιτροπή προσκόμισε σχετικά με τη διάρκεια του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας ..... I - 8793

Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8793

Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8795

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

Επί του τετάρτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά την από το Πρωτοδικείο εκτίμηση των επιχειρημάτων της FEG ως προς τις εναρμονισμένες πρακτικές σχετικά με τις τιμές ..... I - 8799

Επί του πρώτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τον χαρακτηρισμό των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τις τιμές ως μιας και μόνης διαρκούς παραβάσεως ..... I - 8799

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8799

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8800

Επί του δευτέρου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τις βασικές εκπτώσεις για την πώληση εξαρτημάτων ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων σε σχολές ..... I - 8802

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8802

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8803

Επί του τρίτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τις πρακτικές της επιτροπής των προϊόντων «καλώδια και σύρματα» και τις φερόμενες άλλες περιπτώσεις ανταλλαγής πληροφοριών ..... I - 8805

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8805

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8806

Επί του τετάρτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τη δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών και τη δεσμευτική απόφαση για τις δημοσιεύσεις ..... I - 8809

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8809

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8811

Επί του πέμπτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τις σχετικές με τις τιμές συστάσεις που η FEG απηύθυνε στα μέλη της ..... I - 8814

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8814

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8817

Επί του πέμπτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά τον καταλογισμό στη FEG της διευρύνσεως του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας ..... I - 8819

Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8819

Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8821

Επί του έκτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά τον καθορισμό της διάρκειας των παραβάσεων που η Επιτροπή καταλόγισε στη FEG ..... I - 8824

Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8824

Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8825

Επί του εβδόμου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά το αίτημα μειώσεως του προστίμου ..... I - 8825

Επιχειρηματολογία των διαδίκων ..... I - 8825

Εκτίμηση του Δικαστηρίου ..... I - 8827

Επί των δικαστικών εξόδων ..... I - 8829

Στην υπόθεση C-105/04 P,

με αντικείμενο αίτηση αναιρέσεως βάσει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, υποβληθείσα στις 26 Φεβρουαρίου 2004,

Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied, με έδρα τη Χάγη (Κάτω Χώρες), εκπροσωπούμενη από τους E. Pijnacker Hordijk και M. De Grave, advocaten,

αναιρεσείουσα,

όπου οι λοιποί διάδικοι είναι:

η **Technische Unie BV,** με έδρα το Amstelveen (Κάτω Χώρες), εκπροσωπούμενη από τους P. Bos και C. Hubert, advocaten,

προσφεύγουσα πρωτοδίκως,

η **Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,** εκπροσωπούμενη από τον W. Wils, επικουρούμενο από τον H. Gilliams, advocaat, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

καθής πρωτοδίκως,

η **CEF City Electrical Factors BV,** με έδρα το Ρότερνταμ (Κάτω Χώρες),

η **CEF Holdings Ltd,** με έδρα το Kenilworth (Ηνωμένο Βασίλειο),

εκπροσωπούμενες από τους J. Stuyck, C. Vinken-Geijselaers και M. Poelman, advocaten, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

παρεμβαίνουσες πρωτοδίκως,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους P. Jann, πρόεδρο τμήματος, K. Schiemann (εισηγητή), N. Colneric, E. Juhász και E. Levits, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott
γραμματέας: M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 22ας Σεπτεμβρίου 2005,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 8ης Δεκεμβρίου 2005,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με την αίτησή της αναιρέσεως, η Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (ολλανδική ομοσπονδιακή ένωση για το χονδρεμπόριο στον τομέα των ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων, στο εξής: FEG) ζητεί την αναίρεση της αποφάσεως του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 16ης Δεκεμβρίου 2003, Τ-5/00 και Τ-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied και Technische Unie (Συλλογή 2003, σ. II-5761, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), ή τουλάχιστον την αναίρεση της αποφάσεως αυτής όσον αφορά την υπόθεση Τ-5/00, όπου το Πρωτοδικείο

απέρριψε την προσφυγή της για την ακύρωση της αποφάσεως 2000/117/ΕΚ της Επιτροπής, της 26ης Οκτωβρίου 1999, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ [Υπόθεση IV/33.884 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied και Technische Unie (FEG και TU)] (ΕΕ 2000, L 39, σ. 1, στο εξής: επίμαχη απόφαση).

Το ιστορικό της διαφοράς

2 Στις 18 Μαρτίου 1991 η εταιρία CEF Holdings Ltd, χονδρέμπορος ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων ο οποίος εδρεύει στο Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς και η θυγατρική της CEF City Electrical Factors BV, η οποία δημιουργήθηκε για να ριζώσει η πρώτη εταιρία στην ολλανδική αγορά (συλλήβδην στο εξής: CEF), υπέβαλαν στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων καταγγελία σχετικά με τα προβλήματα εφοδιασμού που αντιμετώπιζαν στις Κάτω Χώρες.

3 Η καταγγελία αυτή αφορούσε τρεις ενώσεις επιχειρήσεων που δρουν στην ολλανδική αγορά ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων. Πέραν της FEG, επρόκειτο για τη Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied (ολλανδική ένωση αποκλειστικών αντιπροσώπων στον τομέα των ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων, στο εξής: NAVEG) και την Unie van Elektrotechnische Ondernemers (ένωση εταιριών ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων, στο εξής: UNETO).

4 Με την πιο πάνω καταγγελία, η CEF προσήψε στις τρεις αυτές ενώσεις και στα μέλη τους ότι συνήψαν συλλογικές συμβάσεις αμοιβαίας αποκλειστικότητας σε όλα τα επίπεδα του δικτύου διανομής ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες, πράγμα που κατά τη CEF κατέστησε σχεδόν αδύνατη την καθιέρωση στην ολλανδική αγορά ενός χονδρεμπόρου ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων ο οποίος δεν

ήταν μέλος της FEG. Έτσι, οι κατασκευαστές και οι αντιπρόσωποι ή εισαγωγείς τους παρέδιδαν ηλεκτρολογικά εξαρτήματα μόνο στα μέλη της FEG και όσοι εγκαθίσταντο στις Κάτω Χώρες μπορούσαν να εφοδιαστούν μόνον από αυτούς.

5 Στη συνέχεια, το 1991 και το 1992, η CEF διεύρυνε την καταγγελία της επεκτείνοντάς την σε συμφωνίες μεταξύ της FEG και των μελών της σχετικά με τις τιμές και τις μειώσεις τιμών, σε συμφωνίες για να εμποδιστεί η συμμετοχή σε ορισμένα σχέδια καθώς και σε κάθετες συμφωνίες περί τιμών μεταξύ ορισμένων κατασκευαστών ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων και των χονδρεμπόρων μελών της FEG.

6 Μετά την αποστολή στη FEG και στα μέλη της προειδοποιητικής επιστολής, στις 16 Σεπτεμβρίου 1991, καθώς και στη FEG διαφόρων αιτήσεων παροχής πληροφοριών και μετά από εξακριβώσεις στις οποίες οι υπηρεσίες της προέβησαν με αντικείμενο τις φερόμενες εναρμονισμένες πρακτικές των μελών της FEG, η Επιτροπή, στις 3 Ιουλίου 1996, ανακοίνωσε τις αιτιάσεις της στη FEG και σε επτά μέλη της, και μεταξύ αυτών στην Technische Unie BV (στο εξής: TU). Στις 19 Νοεμβρίου 1997 πραγματοποιήθηκε ακρόαση με την παρουσία όλων των αποδεκτών της ανακοινώσεως των αιτιάσεων καθώς και της CEF.

7 Στις 26 Οκτωβρίου 1999 η Επιτροπή εξέδωσε την επίμαχη απόφαση με την οποία διαπιστώθηκε ότι:

— η FEG παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ θέτοντας σε εφαρμογή, βάσει συμφωνίας με τη NAVEG, καθώς και βάσει εναρμονισμένων πρακτικών με προμηθευτές που δεν εκπροσωπούνταν στην πιο πάνω ένωση, ένα συλλογικό καθεστώς αποκλειστικότητας για να εμποδιστούν οι παραδόσεις στις επιχειρήσεις που δεν ανήκαν στη FEG (άρθρο 1 της επίμαχης αποφάσεως)·

— η FEG παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ περιορίζοντας, άμεσα και έμμεσα, τη δυνατότητα των μελών της να καθορίζουν με ελευθερία και ανεξαρτησία τις τιμές τους πωλήσεως, και τούτο με τη λήψη δεσμευτικών αποφάσεων περί σταθερών τιμών και περί δημοσιεύσεων, με την αποστολή στα μέλη της συστάσεων όσον αφορά τις μεικτές και τις καθαρές τιμές καθώς και με την παροχή στα μέλη της ενός forum για να συζητούν θέματα τιμών και εκπτώσεων (άρθρο 2 της επίμαχης αποφάσεως)·

— η TU παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ λαμβάνοντας ενεργό μέρος στις παραβάσεις τις οποίες αφορούν τα άρθρα 1 και 2 της επίμαχης αποφάσεως (άρθρο 3 της αποφάσεως εκείνης).

8 Πρόστιμα ποσού 4,4 εκατομμυρίων ευρώ και 2,15 εκατομμυρίων ευρώ επιβλήθηκαν αντιστοίχως στη FEG και στην TU για τις παραβάσεις που εκτίθενται στην προηγούμενη σκέψη (άρθρο 5 της επίμαχης αποφάσεως).

9 Ωστόσο, λαμβανομένης υπόψη της σημαντικής διάρκειας της διαδικασίας (102 μήνες), η Επιτροπή αποφάσισε με δική της πρωτοβουλία να μειώσει το ποσό των προστίμων κατά 100 000 ευρώ. Η επίμαχη απόφαση εκθέτει συναφώς:

«(152) [...] Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι η διάρκεια της διαδικασίας στην παρούσα υπόθεση, που ξεκίνησε το 1991, είναι σημαντική. Αυτό οφείλεται σε διάφορους λόγους, ορισμένοι εκ των οποίων μπορούν να αποδοθούν στην ίδια την Επιτροπή και κάποιοι άλλοι στα μέρη. Στο βαθμό που, εν προκειμένω, η Επιτροπή πρέπει να επικριθεί, αναγνωρίζει την ευθύνη της.

(153) Για τους λόγους αυτούς η Επιτροπή μειώνει το ποσό του προστίμου [από 4,5 εκατομμύρια] σε 4,4 εκατομμύρια ευρώ για τη FEG και [από 2,25 εκατομμύρια] σε 2,15 εκατομμύρια ευρώ για την TU.»

Η προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

10 Με δικόγραφο που κατέθεσε στο Πρωτοδικείο στις 14 Ιανουαρίου 2000 (T-5/00), η FEG άσκησε προσφυγή με την οποία ζήτησε, κυρίως, να ακυρωθεί η επίμαχη απόφαση, επικουρικώς, να ακυρωθεί το άρθρο της 5, παράγραφος 1, και, επικουρικότερα, να μειωθεί σε 1 000 ευρώ το πρόστιμο που της επιβλήθηκε.

11 Με δικόγραφο που κατέθεσε στο Πρωτοδικείο αυθημερόν (T-6/00), η TU άσκησε προσφυγή με το ίδιο αντικείμενο με εκείνη της FEG.

12 Με διάταξη του προέδρου του πρώτου τμήματος του Πρωτοδικείου της 16ης Οκτωβρίου 2000, επετράπη στη CEF να παρέμβει υπέρ της Επιτροπής.

13 Οι προσφυγές της FEG και της TU, οι οποίες συνεκδικάσθηκαν για τη διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και την έκδοση κοινής αποφάσεως, απορρίφθηκαν με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Οι προσφεύγουσες καταδικάστηκαν στα δικαστικά τους έξοδα, καθώς και στα δικαστικά έξοδα της Επιτροπής και όσων παρενέβησαν πρωτοδίκως σε κάθε μία από τις υποθέσεις που η FEG και η TU έφεραν αντιστοίχως ενώπιον του Πρωτοδικείου.

Τα αιτήματα των διαδίκων ενώπιον του Δικαστηρίου

14 Με την αίτησή της αναιρέσεως, η FEG ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ή, τουλάχιστον, να την αναιρέσει κατά το μέρος που αφορά την υπόθεση Τ-5/00 και, αποφαινόμενο εκ νέου, να ακυρώσει, εν όλω ή εν μέρει, την επίμαχη απόφαση ή, τουλάχιστον, να αποφασίσει να μειωθεί σημαντικά το πρόστιμο που της επιβλήθηκε·

— επικουρικώς, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ή, τουλάχιστον, να την αναιρέσει κατά το μέρος που αφορά την υπόθεση Τ-5/00 και να αναπέμψει την υπόθεση στο Πρωτοδικείο·

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα έξοδα τόσο της δίκης ενώπιον του Δικαστηρίου όσο και των δικών ενώπιον του Πρωτοδικείου.

15 Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

— να απορρίψει στο σύνολό της την αίτηση αναιρέσεως ως απαράδεκτη ή, τουλάχιστον, ως αβάσιμη·

— να καταδικάσει τη FEG στα δικαστικά έξοδα.

Οι λόγοι αναιρέσεως

16 Η FEG διατυπώνει επτά λόγους αναιρέσεως με τους οποίους προβάλλει:

— παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας, κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας δεν πρέπει να επιφέρει την ακύρωση της επίμαχης αποφάσεως·

— παράβαση του τεκμηρίου αθωότητας και της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο δεν αναγνώρισε ως απενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία ορισμένα έγγραφα που συντάχθηκαν μετά την αποστολή της προειδοποιητικής επιστολής·

— παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ καθώς και της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο έκρινε πιθανές τις αποδείξεις που η Επιτροπή προσκόμισε σχετικά με τη διάρκεια του φερόμενου συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας·

— παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ καθώς και της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο δεν εξέτασε τα επιχειρήματα της FEG σχετικά με τις συμφωνίες ως προς τις τιμές ή αναδιατύπωσε εσφαλμένως τα επιχειρήματα αυτά·

— παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως όσον αφορά τον καταλογισμό στη FEG της φερόμενης επεκτάσεως του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας σε προμηθευτές που δεν ήσαν μέλη της NAVEG·

— παράβαση του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25), ή παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας κατά τον καθορισμό των προστίμων και παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο απέρριψε τα επιχειρήματα της FEG και της TU σχετικά με τη διάρκεια των παραβάσεων·

— παράβαση του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 ή παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας κατά τον καθορισμό των προστίμων και παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η FEG και η TU δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να δικαιολογεί τη μείωση του προστίμου, και τούτο παρά την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας.

Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως με τον οποίο προβάλλεται παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας

Επιχειρηματολογία των διαδίκων

17 Η FEG υποστηρίζει ότι, βάσει μιας γενικής αρχής του κοινοτικού δικαίου, η Επιτροπή οφείλει να τηρεί μια εύλογη προθεσμία για την έκδοση των αποφάσεών της. Το Πρωτοδικείο παραβίασε την αρχή αυτή όταν συνήγαγε, στη σκέψη 94 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το σύνολο των επιχειρημάτων περί παραβιάσεως της αρχής της εύλογης προθεσμίας είναι απορριπτέα και ότι η υπερβολική διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας δεν πρέπει να επιφέρει την ακύρωση της επίμαχης αποφάσεως.

18 Η FEG ισχυρίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ, αφενός, του ερευνητικού σταδίου και, αφετέρου, του χρονικού διαστήματος από την ανακοίνωση των αιτιάσεων της Επιτροπής μέχρι την έκδοση της αποφάσεως της τελευταίας.

19 Όσον αφορά το ερευνητικό στάδιο, το Πρωτοδικείο εσφαλμένως έκρινε, στη σκέψη 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η επιμήκυνση αυτού του σταδίου της διοικητικής διαδικασίας δεν είναι από μόνη της ικανή να θίξει τα δικαιώματα άμυνας, εφόσον, σε μια διαδικασία σχετικά με την κοινοτική πολιτική ανταγωνισμού, οι ενδιαφερόμενοι δεν αποτελούν το αντικείμενο επίσημης κατηγορίας μέχρι την παραλαβή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.

20 Επιπλέον, η FEG αμφισβητεί την από το Πρωτοδικείο ερμηνεία της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την αφετηρία της εύλογης προθεσμίας κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, προθεσμίας η οποία, κατά το Πρωτοδικείο, «τρέχει από τη στιγμή που διατυπώνονται κατηγορίες κατά προσώπου» (σκέψη 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

21 Η FEG συνάγει από τη νομολογία αυτή ότι, αντιθέτως προς αυτό που κρίθηκε από το Πρωτοδικείο, η εύλογη προθεσμία άρχισε είτε τον Ιούνιο του 1991, όταν η Επιτροπή της απέστειλε την πρώτη αίτηση παροχής πληροφοριών και την ενημέρωσε για το περιεχόμενο της καταγγελίας της CEF, η οποία είχε επισυναφθεί στην αίτηση αυτή και από την οποία είχε απορρεύσει η εν λόγω αίτηση, είτε, το αργότερο, στις 16 Σεπτεμβρίου 1991, δηλαδή την ημερομηνία της προειδοποιητικής επιστολής της Επιτροπής.

22 Επιπλέον, η FEG υποστηρίζει ότι από τη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο δεν αντελήφθη τη φύση των δυσκολιών που δημιούργησε η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας. Επικαλείται την αδυναμία, στο πλαίσιο μιας τόσο μακράς διαδικασίας, να υπάρξει επαφή με τα

κατάλληλα πρόσωπα για να διευκρινιστούν ορισμένα σημεία των πρακτικών και άλλων εγγράφων που αφορούν τις συνεδριάσεις των διοικητικών συμβουλίων των σχετικών επιχειρήσεων, λαμβανομένου υπόψη ότι τα μέλη της διευθύνσεως και του προσωπικού τους ορίζονταν εκ περιτροπής. Δεν πρόκειται, όπως κακώς το Πρωτοδικείο άφησε να νοηθεί στην πιο πάνω σκέψη 87, για απώλεια γραπτών αποδείξεων.

23 Εξάλλου, η FEG παρατηρεί ότι, εφόσον τα περισσότερα πραγματικά περιστατικά έλαβαν χώρα σε τόσο μακρινό παρελθόν που κανένας από τους άμεσα ενδιαφερόμενους δεν τα θυμάται με επαρκή ακρίβεια, της ήταν εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατον, να αμυνθεί αποτελεσματικά.

24 Τέλος, η FEG υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο παρέβλεψε πλήρως το συμφέρον που η ίδια είχε για την ταχεία περάτωση της διαδικασίας, καθόσον η επιβίωσή της απειλούνταν ευθέως από αυτή τη διαφορά με την Επιτροπή. Μετά την έκδοση της επίμαχης αποφάσεως, η FEG δεν μπόρεσε να αναλάβει την παραμικρή δραστηριότητα και ο αριθμός των μελών της μειώθηκε από 60 σε 19.

25 Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως στηρίζεται σε εσφαλμένη ανάγνωση της σκέψεως 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθόσον η σκέψη αυτή πρέπει να αναγνωσθεί σε συνδυασμό με τις αμέσως προηγούμενες σκέψεις 77 και 78.

26 Κατά την Επιτροπή, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, στη σκέψη 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το πρώτο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας είχε υπερβολική διάρκεια. Έτσι, το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη το πρώτο στάδιο της εν λόγω διαδικασίας όταν αξιολόγησε το εύλογο του χρονικού διαστήματος που διέρρευσε μεταξύ των πρώτων πράξεων της διαδικασίας αυτής και της εκδόσεως της επίμαχης αποφάσεως.

27 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο, όταν έκρινε ότι τόσο το πρώτο όσο και το δεύτερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας είχε υπερβολική διάρκεια και όταν εξέτασε στη συνέχεια αν αυτή η υπέρβαση μιας εύλογης προθεσμίας έθιξε τα δικαιώματα άμυνας της FEG, ενήργησε σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου κατά την οποία η μη εύλογη διάρκεια των διαφόρων σταδίων της έρευνας δεν συνεπάγεται αυτομάτως παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας. Είναι αναγκαίο και να αποδείξουν οι σχετικές επιχειρήσεις ότι η μη εύλογη αυτή διάρκεια έθιξε τα δικαιώματα άμυνας (απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2002, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. I-8375, σκέψεις 173 έως 178).

28 Στην υπό κρίση υπόθεση, κατά την Επιτροπή, η FEG δεν προσκόμισε πειστική απόδειξη του ισχυρισμού της ότι η υπερβολική διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας έθιξε τα δικαιώματα άμυνας. Η Επιτροπή επικαλείται τις σκέψεις 87 έως 92 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως για να αποδείξει ότι το Πρωτοδικείο, κατά την εξέταση του ζητήματος αν η μη εύλογη διάρκεια της εν λόγω διαδικασίας, την οποία είχε διαπιστώσει, έθιξε εν προκειμένω τα δικαιώματα άμυνας της FEG, ανέλυσε τόσο το πρώτο όσο και το δεύτερο στάδιο της διαδικασίας αυτής. Το Πρωτοδικείο απέρριψε ένα προς ένα τα περιστατικά που η FEG είχε επικαλεστεί για να αποδείξει προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας και η απόρριψη αυτή στηρίχθηκε είτε σε ακριβείς νομικές διαπιστώσεις είτε σε πραγματικές διαπιστώσεις που δεν μπορούν να επανεξεταστούν στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως.

29 Όσο για την αιτίαση της FEG ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη τα προβλήματα που αντιμετώπισε για τη συλλογή απενοχοποιητικών αποδείξεων λόγω της υπερβολικής διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας, η Επιτροπή παραπέμπει στη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου υπομνήσθηκε ότι, στο πλαίσιο του γενικού καθήκοντος συνέσεως, οι επιχειρήσεις οφείλουν να μεριμνούν για την καλή τήρηση, στα βιβλία ή τα αρχεία τους, των στοιχείων σχετικά με τη δραστηριότητά τους, καθήκοντος το οποίο ισχύει κατά μείζονα λόγο από το χρονικό σημείο στο οποίο μια επιχείρηση λαμβάνει αίτηση παροχής πληροφοριών ή προειδοποιητική επιστολή.

30 Όσον αφορά το συμφέρον της FEG να διεξαχθεί γρήγορα η διαδικασία, η Επιτροπή παραπέμπει στη σκέψη 80 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο ρητώς επιβεβαίωσε ότι, από τη στιγμή που λάβει μια ανακοίνωση αιτιάσεων, μια επιχείρηση έχει ειδικό συμφέρον να διεξαχθεί αυτό το στάδιο της διαδικασίας με ιδιαίτερη επιμέλεια από την Επιτροπή, χωρίς όμως να θιγούν τα δικαιώματα άμυνας. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι ακριβώς υπό το φως ενός τέτοιου στοιχείου το Πρωτοδικείο εξέτασε στη συνέχεια αν η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας έθιξε την άμυνα της FEG.

31 Η Επιτροπή συνάγει ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως είναι προδήλως απαράδεκτος κατά το μέρος που με αυτόν επιδιώκεται να τεθεί υπό αμφισβήτηση η από το Πρωτοδικείο πραγματική εκτίμηση ως προς το αν η υπέρβαση μιας εύλογης προθεσμίας παρεμπόδισε τη FEG να ετοιμάσει την άμυνά της και ότι είναι προδήλως αβάσιμος κατά το μέρος που στηρίζεται σε εσφαλμένη ανάγνωση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

32 Και η CEF ισχυρίζεται, με την απάντησή της στην αίτηση αναιρέσεως που της κοινοποιήθηκε, ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως στηρίζεται σε εσφαλμένη ανάγνωση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του εύλογου της προθεσμίας, το Πρωτοδικείο σωστά εξέτασε το χρονικό διάστημα από την ημερομηνία της αιτήσεως παροχής πληροφοριών, δηλαδή από τις 25 Ιουλίου 1991.

33 Όσον αφορά το εύλογο της προθεσμίας και την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, η CEF παραπέμπει στη σκέψη 49 της αποφάσεως της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-8417), για να υποστηρίξει ότι το Πρωτοδικείο δεν εφάρμοσε εσφαλμένη νομική έννοια όταν εκτίμησε ότι, έστω και αν το πρώτο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας είχε υπερβολική διάρκεια, η αρχή της εύλογης προθεσμίας δεν παραβιάστηκε καθόσον δεν αποδείχθηκε προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας.

34 Ούτως ή άλλως, η CEF θεωρεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται για πραγματικές διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου που δεν μπορούν να επανεξεταστούν από το Δικαστήριο. Κατά συνέπεια, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος ή, εν πάση περιπτώσει, ως αβάσιμος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

35 Η τήρηση μιας εύλογης προθεσμίας στις διοικητικές διαδικασίες σχετικά με την πολιτική ανταγωνισμού αποτελεί γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου της οποίας τον σεβασμό εξασφαλίζει ο κοινοτικός δικαστής (απόφαση της 18ης Μαρτίου 1997, C-282/95 P, Guérin automobiles κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. I-1503, σκέψεις 36 και 37, και προαναφερθείσα απόφαση Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψεις 167 έως 171).

36 Πρέπει να εξακριβωθεί αν το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη όταν απέρριψε τα επιχειρήματα περί παραβιάσεως της αρχής αυτής από την Επιτροπή.

37 Αντιθέτως προς αυτό που υποστηρίζει η FEG, το Πρωτοδικείο για να εφαρμόσει την αρχή της εύλογης προθεσμίας διέκρινε μεταξύ των δύο σταδίων της διοικητικής διαδικασίας, δηλαδή του ερευνητικού σταδίου πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων και του σταδίου που αντιστοιχεί στο υπόλοιπο μέρος της διοικητικής διαδικασίας (βλ. τη σκέψη 78 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

38 Ο τρόπος αυτός ενεργείας συνάδει πλήρως με τη νομολογία του Δικαστηρίου. Έτσι, στις σκέψεις 181 έως 183 της προαναφερθείσας αποφάσεως Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο έκρινε μεταξύ άλλων ότι η διοικητική διαδικασία δύναται να οδηγήσει στην εξέταση δύο διαδοχικών περιόδων,

κάθε μία από τις οποίες έχει δική της εσωτερική λογική. Η πρώτη περίοδος, η οποία εκτείνεται μέχρι την ανακοίνωση των αιτιάσεων, έχει ως σημείο αφετηρίας την ημερομηνία κατά την οποία η Επιτροπή, ασκώντας τις εξουσίες που της έχει δώσει ο κοινοτικός νομοθέτης, λαμβάνει μέτρα που συνεπάγονται ότι προσάπτεται μια παράβαση και πρέπει να δώσει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να λάβει θέση σχετικά με τον προσανατολισμό της διαδικασίας. Η δεύτερη περίοδος εκτείνεται από την ανακοίνωση των αιτιάσεων μέχρι την έκδοση της τελικής αποφάσεως. Πρέπει να δώσει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να αποφανθεί οριστικά επί της προσαπτομένης παραβάσεως.

39 Αφού διέκρινε μεταξύ των δύο σταδίων της διοικητικής διαδικασίας, το Πρωτοδικείο εξέτασε αν ήταν υπερβολική η διάρκεια κάθε ενός από αυτά.

40 Όσον αφορά το πρώτο στάδιο, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, στη σκέψη 76 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι σημαντικό χρονικό διάστημα χωρίζει την αποστολή τής από 16 Σεπτεμβρίου 1991 προειδοποιητικής επιστολής στη FEG και τους ελέγχους που έγιναν στις 8 Δεκεμβρίου 1994. Το Πρωτοδικείο δέχθηκε ότι η διάρκεια αυτή είναι υπερβολική και οφείλεται σε αδράνεια καταλογιστέα στην Επιτροπή.

41 Όσον αφορά το δεύτερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας, το Πρωτοδικείο έκρινε, στη σκέψη 85 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το στάδιο αυτό διήρκεσε περίπου 23 μήνες μεταξύ της ακροάσεως των μερών και της επίμαχης αποφάσεως, η δε διάρκεια αυτή είναι σημαντική χωρίς να μπορεί να καταλογιστεί στη FEG και στην TU η ευθύνη γι' αυτό. Το Πρωτοδικείο συνήγαγε εντεύθεν ότι η Επιτροπή υπερέβη την προθεσμία που συνήθως είναι αναγκαία για την έκδοση μιας τέτοιας αποφάσεως.

42 Δεδομένου ότι αυτή καθ' εαυτήν η διαπίστωση της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας, χωρίς να είναι δυνατόν να καταλογιστεί στη FEG ή στην TU η σχετική ευθύνη, δεν ήταν αρκετή για να συναχθεί ότι παραβιάστηκε η αρχή της εύλογης

προθεσμίας, το Πρωτοδικείο αξιολόγησε τις συνέπειες που η διάρκεια αυτή είχε για τα δικαιώματα άμυνας της FEG. Η βάση για την προσέγγιση αυτή προκύπτει από τη σκέψη 74 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η υπέρβαση μιας εύλογης προθεσμίας δύναται να αποτελέσει λόγο ακυρώσεως μόνο στην περίπτωση μιας αποφάσεως με την οποία διαπιστώνονται παραβάσεις εφόσον έχει αποδειχθεί ότι η παραβίαση της αρχής αυτής έθιξε τα δικαιώματα άμυνας των σχετικών επιχειρήσεων. Κατά το Πρωτοδικείο, πέραν αυτής της ειδικής περιπτώσεως, η μη τήρηση της υποχρεώσεως της Επιτροπής να αποφανθεί εντός εύλογης προθεσμίας δεν έχει συνέπειες για το κύρος της διοικητικής διαδικασίας του κανονισμού 17.

43 Η χρησιμοποίηση του κριτηρίου αυτού, για να διαπιστωθεί παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας, είναι απολύτως θεμιτή. Συγκεκριμένα, στη σκέψη 49 της προαναφερθείσας αποφάσεως Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, στο πλαίσιο της αξιολογήσεως της διάρκειας της διαδικασίας ενώπιον του Πρωτοδικείου, το Δικαστήριο έκρινε ότι το στοιχείο ότι η διάρκεια της διαδικασίας είχε συνέπειες για τη λύση της διαφοράς δύναται να επιφέρει την αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Η ίδια προσέγγιση υπάρχει στη συλλογιστική του Πρωτοδικείου όταν το τελευταίο εκτίμησε ότι η υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής πρέπει να επιφέρει την ακύρωση της επίμαχης αποφάσεως αν θίχτηκαν τα δικαιώματα άμυνας της FEG, πράγμα που αν συνέβη θα είχε οπωσδήποτε συνέπειες για την έκβαση της διαδικασίας.

44 Επομένως, πρέπει να αξιολογηθεί η από το Πρωτοδικείο ανάλυση της φερόμενης προσβολής, στο πλαίσιο αυτό, των δικαιωμάτων άμυνας της FEG.

45 Από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η ανάλυση αυτή περιορίζεται στην εκτίμηση των συνεπειών που η υπερβολική διάρκεια του δεύτερου σταδίου της διοικητικής διαδικασίας είχε για την άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας της FEG. Ειδικότερα, στη σκέψη 93 της εν λόγω αποφάσεως, το Πρωτοδικείο συνήγαγε ότι η υπερβολική επιμήκυνση της διοικητικής διαδικασίας μετά την ακρόαση δεν έθιξε τα δικαιώματα άμυνας της FEG και της TU.

46 Όσον αφορά το ερευνητικό στάδιο πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, το Πρωτοδικείο έκρινε, στη σκέψη 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι απλώς και μόνον η επιμήκυνση του εν λόγω σταδίου της διοικητικής διαδικασίας δεν είναι, αυτή καθ' εαυτήν, ικανή να θίξει τα δικαιώματα άμυνας καθόσον η FEG και η TU δεν έγιναν το αντικείμενο επίσημης κατηγορίας μέχρι την παραλαβή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.

47 Το συμπέρασμα αυτό είναι ορθό κατά το μέτρο που το Πρωτοδικείο εκτίμησε ότι μόνο μετά την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων η FEG και η TU ενημερώθηκαν επίσημα για τις παραβάσεις που η Επιτροπή τους προσήψε μετά από τις έρευνές της. Η ιδέα η οποία αποτελεί το υπόβαθρο της συλλογιστικής του Πρωτοδικείου είναι ότι μόνο κατά το δεύτερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας οι σχετικές επιχειρήσεις μπορούν να επικαλεστούν πλήρως τα δικαιώματα άμυνας, πράγμα που δεν συμβαίνει κατά το στάδιο πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων λόγω του ότι η Επιτροπή δεν έχει προσάψει τις παραβάσεις που θεωρεί ότι έχει διαπιστώσει.

48 Ωστόσο, η διαπίστωση στην οποία το Πρωτοδικείο προέβη στη σκέψη 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν λαμβάνει υπόψη το ενδεχόμενο η υπερβολική διάρκεια του ερευνητικού σταδίου να είχε συνέπειες για την από την FEG άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας κατά το δεύτερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας, δηλαδή μετά την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.

49 Η υπερβολική διάρκεια του πρώτου σταδίου της διοικητικής διαδικασίας δύναται να έχει συνέπειες για τις μελλοντικές δυνατότητες άμυνας των σχετικών επιχειρήσεων, ιδίως δε με το να μειώσει την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων άμυνας όταν γίνεται επίκλησή τους στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας. Συγκεκριμένα, όπως η γενική εισαγγελέας παρατήρησε στο σημείο 129 των προτάσεών της, όσο μεγαλύτερος χρόνος διαρρέει μεταξύ ενός μέτρου έρευνας, όπως εν προκειμένω η αποστολή της προειδοποιητικής επιστολής, και της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, τόσο γίνεται πιθανότερο να μη μπορέσουν πια να συλλεγούν ή να συλλεγούν μόνο με δυσκολία ενδεχόμενες απενοχοποιητικές αποδείξεις σχετικά με τις παραβάσεις

που προσάπτονται με την ανακοίνωση αυτή, και ειδικότερα όσον αφορά τους μάρτυρες υπερασπίσεως, ιδίως λόγω των μεταβολών που μπορούν να γίνουν στη σύνθεση των διευθυντικών οργάνων των σχετικών επιχειρήσεων και της μετακινήσεως του λοιπού προσωπικού τους. Κατά την ανάλυσή του της αρχής της εύλογης προθεσμίας, το Πρωτοδικείο δεν έλαβε αρκούντως υπόψη την πιο πάνω πτυχή της εφαρμογής της εν λόγω αρχής.

50 Εφόσον η τήρηση των δικαιωμάτων άμυνας, αρχή της οποίας ο θεμελιώδης χαρακτήρας υπογραμμίστηκε πλείστες όσες φορές από τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 1983, 322/81, Michelin κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3461, σκέψη 7), είναι κεφαλαιώδους σημασίας σε διαδικασίες όπως η επίμαχη εν προκειμένω, πρέπει να αποφευχθεί τόσο το ενδεχόμενο τα δικαιώματα αυτά να θιγούν ανεπανόρθωτα λόγω της υπερβολικής διάρκειας του ερευνητικού σταδίου όσο και το ενδεχόμενο η υπερβολική αυτή διάρκεια να εμποδίσει τη συγκέντρωση αποδείξεων για να αναιρεθεί η ύπαρξη μορφών συμπεριφοράς ικανών να στοιχειοθετήσουν ευθύνη των σχετικών επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου, η εξέταση του ενδεχομένου εμποδίου για την άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας δεν πρέπει να περιοριστεί σε αυτό τούτο το στάδιο όπου τα δικαιώματα αυτά παράγουν τα πλήρη αποτελέσματά τους, δηλαδή στο δεύτερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας. Η αξιολόγηση της πηγής στην οποία οφείλεται η τυχόν μείωση της αποτελεσματικότητας των δικαιωμάτων άμυνας πρέπει να επεκταθεί σε ολόκληρη τη διαδικασία αυτή, λαμβανομένης υπόψη της συνολικής διάρκειάς της.

51 Έτσι, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη κατά το μέρος που, στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, περιόρισε μόνο στο δεύτερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας την εξέταση της φερόμενης προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας λόγω της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας αυτής. Παρέλειψε να εξετάσει αν η καταλογιστέα στην Επιτροπή υπερβολική διάρκεια του συνόλου της διοικητικής διαδικασίας, περιλαμβανομένου του σταδίου πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, μπόρεσε να θίξει τις μελλοντικές δυνατότητες άμυνας της TU και της FEG και αν, ειδικότερα, η τελευταία απέδειξε το γεγονός αυτό.

52 Επομένως, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να γίνει δεκτός κατά το μέρος που στηρίζεται σε νομική πλάνη κατά την αξιολόγηση της αρχής της εύλογης προθεσμίας. Συνεπώς, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί εν μέρει, στο μέτρο που κρίθηκε ότι αυτή καθ' εαυτήν η επιμήκυνση του πρώτου σταδίου της διοικητικής διαδικασίας δεν μπορούσε να θίξει να δικαιώματα άμυνας της FEG.

53 Βάσει του άρθρου 61, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου, όταν η αίτηση αναιρέσεως είναι βάσιμη, το Δικαστήριο αναιρεί την απόφαση του Πρωτοδικείου. Τότε, δύναται είτε να αποφανθεί το ίδιο οριστικά επί της διαφοράς, όταν είναι ώριμη προς εκδίκαση, είτε να αναπέμψει την υπόθεση στο Πρωτοδικείο.

54 Εν προκειμένω, εφόσον το ζήτημα της φερόμενης προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας, το οποίο εξετάστηκε με γνώμονα την υπερβολική διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, συζητήθηκε ενώπιον του Πρωτοδικείου και εφόσον έτσι η FEG είχε τη δυνατότητα να προβάλει τα σχετικά επιχειρήματά της, το Δικαστήριο είναι σε θέση να αποφανθεί επί της ουσίας.

55 Με την προσφυγή της ενώπιον του Πρωτοδικείου, η FEG υποστηρίζει ότι η υπέρβαση μιας εύλογης προθεσμίας επέφερε προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας. Συγκεκριμένα, λόγω του χρόνου που διέρρευσε, είχε όλο και πιο μεγάλη δυσκολία να λάβει πληροφοριακά στοιχεία όσον αφορά τις αιτιάσεις της Επιτροπής. Η πολύ μεγάλη πλειοψηφία των προσώπων τα οποία, κατά την περίοδο την οποία αφορούσε η έρευνα της Επιτροπής, ήσαν μέλη της διευθύνσεως της ενώσεως αυτής είχαν προ πολλού παύσει να μετέχουν στα διευθυντικά όργανα της ίδιας ενώσεως και ένα μέρος των παλαιών διευθυντών είχε συνταξιοδοτηθεί ή είχε τοποθετηθεί στο εξωτερικό και δεν υπήρχε πια δυνατότητα επαφής μαζί τους για να ληφθούν διευκρινίσεις.

56 Εν προκειμένω, πρέπει να επισημανθεί ότι η επιχειρηματολογία που η FEG προέβαλε προς στήριξη της φερόμενης προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας είναι αόριστη. Για να αποδείξει προσβολή των δικαιωμάτων αυτών, περιλαμβανομένης της προσβολής λόγω της υπερβολικής διάρκειας του ερευνητικού σταδίου, η FEG έπρεπε να δείξει ότι, κατά την ημερομηνία της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, δηλαδή στις 3 Ιουλίου 1996, η δυνατότητά της να αντικρούσει τις αιτιάσεις της Επιτροπής περιορίστηκε για λόγους που οφείλονται στο γεγονός ότι το πρώτο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας ήταν χωρίς εύλογη αιτία μακρό.

57 Εν προκειμένω, στην προσφυγή της ενώπιον του Πρωτοδικείου η FEG παρέλειψε να διευκρινίσει ποια είναι τα πρόσωπα τα οποία εργάστηκαν στην ένωση αυτή και των οποίων η αποχώρηση την εμπόδισε να λάβει διευκρινίσεις σχετικά με γεγονότα τα οποία αφορούν οι αιτιάσεις της Επιτροπής.

58 Επιπλέον, η FEG δεν αναφέρει ούτε την ημερομηνία αποχωρήσεως των εν λόγω προσώπων ούτε τη φύση και το περιεχόμενο των πληροφοριακών στοιχείων ή διευκρινίσεων που ήσαν αναγκαία για να αμυνθεί ούτε ακόμη τις περιστάσεις που κατέστησαν αδύνατη τη μαρτυρία των προσώπων αυτών, των οποίων η απουσία περιόρισε την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας.

59 Η γενικόλογη αυτή επιχειρηματολογία δεν μπορεί να αποδείξει ότι είναι πραγματική η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, η οποία πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με τις ειδικές περιστάσεις κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως.

60 Από όλα τα πιο πάνω προκύπτει ότι τα επιχειρήματα της FEG σχετικά με την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας δεν υποστηρίζονται με πειστικά αποδεικτικά στοιχεία ικανά να αποδείξουν ότι η προσβολή αυτή απέρρευσε από την υπερβολική διάρκεια του σταδίου πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων και ότι, κατά την ημερομηνία που έγινε η ανακοίνωση αυτή, είχε ως εκ τούτου ήδη θιγεί η δυνατότητά της να αμυνθεί αποτελεσματικά.

61 Έτσι, ο ισχυρισμός περί παραβιάσεως της αρχής της εύλογης προθεσμίας τον οποίο η FEG προέβαλε προς στήριξη της προσφυγής της ενώπιον του Πρωτοδικείου δεν είναι βάσιμος και επομένως πρέπει να απορριφθεί.

62 Κατά συνέπεια, η προσφυγή της FEG ενώπιον του Πρωτοδικείου, κατά το μέρος που στηρίζεται στον εν λόγω ισχυρισμό, πρέπει και αυτή να απορριφθεί.

Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως με τον οποίο προβάλλεται ότι απορρίφθηκε η μεταγενέστερη της προειδοποιητικής επιστολής απενοχοποιητική απόδειξη

Επιχειρηματολογία των διαδίκων

63 Η FEG επικρίνει τη φερόμενη εσωτερική αντίφαση στην εκτίμηση του Πρωτοδικείου ότι η περίοδος πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν ελήφθη υπόψη για την αξιολόγηση του εύλογου της διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας, μια και η ένωση αυτή, κατά το Πρωτοδικείο, βρέθηκε στη θέση του εγκαλούμενου μόνον από τότε που απεστάλη η ανακοίνωση αυτή, ενώ απενοχοποιητικές αποδείξεις σχετικά με την ίδια περίοδο απορρίφθηκαν αυτόματα, πράγμα που αποδεικνύει ότι ήδη από το πρώτο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας βαλλόταν η συμπεριφορά της FEG.

64 Ειδικά από τις σκέψεις 196 και 208 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο δεν έδωσε καμία αξία σε μια απενοχοποιητική απόδειξη μεταγενέστερη των πρώτων αιτήσεων παροχής πληροφοριών, και συγκεκριμένα στις επιστολές της Spaanderman Licht, μιας επιχειρήσεως μέλους της NAVEG, της 22ας Μαΐου και 14ης Αυγούστου 1991 οι οποίες δημιουργούν αμφιβολίες σχετικά με τις διαπιστώσεις της Επιτροπής ως προς την ύπαρξη συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας και μπορούν να αναιρέσουν τις αιτιάσεις της Επιτροπής κατά της FEG.

65 Η FEG θεωρεί ότι το γεγονός ότι το Πρωτοδικείο απέρριψε αυτή τη μεταγενέστερη της κινήσεως της διαδικασίας απενοχοποιητική απόδειξη χωρίς άλλη εξήγηση εκτός από την ημερομηνία κατά την οποία προσκομίστηκε η απόδειξη αυτή, αποτελεί σοβαρό ελάττωμα στην αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητας.

66 Η Επιτροπή ισχυρίζεται κυρίως ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος εφόσον η FEG επιδιώκει να επανεξεταστεί από το Δικαστήριο, στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως, η πραγματική εκτίμηση του Πρωτοδικείου σχετικά με την αποδεικτική ισχύ των εγγράφων της δικογραφίας.

67 Επικουρικώς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως είναι αβάσιμος. Το Πρωτοδικείο, αντιστοίχως στις σκέψεις 208 και 196 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, εξέθεσε με επαρκή αιτιολογία ότι δεν πείθουν οι πιο πάνω επιστολές.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

— Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

68 Πρέπει να υπομνησθούν τα όρια του δικαστικού ελέγχου που ασκείται από το Δικαστήριο στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως.

69 Από τα άρθρα 225 ΕΚ και 58, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου προκύπτει ότι μόνον το Πρωτοδικείο είναι αρμόδιο, αφενός, να διαπιστώσει τα πραγματικά περιστατικά, εκτός αν η ανακρίβεια των διαπιστώσεών του απορρέει από έγγραφα του φακέλου που του υποβλήθηκαν, και, αφετέρου, να εκτιμήσει τα περιστατικά αυτά. Όταν το Πρωτοδικείο έχει διαπιστώσει ή εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ασκήσει βάσει του άρθρου 225 ΕΚ έλεγχο όσον αφορά τον νομικό χαρακτηρισμό των περιστατικών αυτών και τις έννομες συνέπειες που συνήγαγε εντεύθεν το Πρωτοδικείο (βλ., μεταξύ άλλων, την προαναφερθείσα απόφαση Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, σκέψη 23, και την απόφαση της 6ης Απριλίου 2006, C-551/03 P, General Motors κατά Επιτροπής, που δεν έχει δημοσιευτεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 51).

70 Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να διαπιστώσει τα πραγματικά περιστατικά ούτε, κατ' αρχήν, να εξετάσει τις αποδείξεις που το Πρωτοδικείο δέχθηκε σε σχέση με τα περιστατικά αυτά. Συγκεκριμένα, όταν οι αποδείξεις αυτές ελήφθησαν νομότυπα και όταν τηρήθηκαν οι γενικές αρχές του δικαίου και οι εφαρμοστέοι δικονομικοί κανόνες περί βάρους αποδείξεως και περί διεξαγωγής των

αποδείξεων, μόνο στο Πρωτοδικείο απόκειται να εκτιμήσει την αξία που πρέπει να δοθεί στα στοιχεία που του υποβλήθηκαν. Επομένως, η εκτίμηση αυτή, εκτός αν παραμορφώθηκε το περιεχόμενο των στοιχείων αυτών, δεν αποτελεί νομικό ζήτημα το οποίο, ως τέτοιο, υπόκειται στον έλεγχο του Δικαστηρίου (προαναφερθείσες αποφάσεις Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, σκέψη 24, και General Motors κατά Επιτροπής, σκέψη 52).

71 Εξάλλου, πρέπει να υπομνησθεί ότι το ζήτημα αν είναι αντιφατική ή ανεπαρκής η αιτιολογία μιας αποφάσεως του Πρωτοδικείου είναι νομικό ζήτημα το οποίο, ως τέτοιο, μπορεί να τεθεί στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως (αποφάσεις της 7ης Μαΐου 1998, C-401/96 P, Somaco κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-2587, σκέψη 53, και της 13ης Δεκεμβρίου 2001, C-446/00 P, Cubero Vermurie κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. I-10315, σκέψη 20).

72 Όσο για την υποχρέωση αιτιολογήσεως, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι η υποχρέωση αυτή δεν επιβάλλει στο Πρωτοδικείο να παραθέσει αιτιολογία που να ακολουθεί σε όλη τους την έκταση και έναν προς έναν όλους τους συλλογισμούς που διατύπωσαν οι διάδικοι. Κατά συνέπεια, η αιτιολογία μπορεί να είναι έμμεση, υπό την προϋπόθεση ότι δίνει στους μεν ενδιαφερόμενους τη δυνατότητα να γνωρίσουν τους λόγους για τους οποίους ελήφθησαν τα σχετικά μέτρα, στο δε αρμόδιο δικαστήριο επαρκή στοιχεία για να ασκήσει τον έλεγχό του (βλ., στο ίδιο πνεύμα, την απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. I-123, σκέψη 372).

— Εξέταση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως

73 Στο μέτρο που, με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, η FEG προσπαθεί να αποδείξει ότι είναι ανεπαρκής και μάλιστα αντιφατική η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με την απόρριψη της αποδεικτικής ισχύος ορισμένων εγγράφων, ο λόγος αυτός είναι παραδεκτός.

74 Στο πλαίσιο των προσφυγών τους ενώπιον του Πρωτοδικείου, η FEG και η TU αμφισβήτησαν τα στοιχεία που η Επιτροπή δέχθηκε στην επίμαχη απόφαση ως παραδείγματα της εφαρμογής μιας συμφωνίας κυρίων μεταξύ της NAVEG και της FEG σχετικά με τον εφοδιασμό των μελών της τελευταίας (στο εξής: συμφωνία κυρίων). Στο πλαίσιο αυτό, έγινε επίκληση, μεταξύ άλλων, δύο επιστολών της Spaanderman Licht.

75 Στις σκέψεις 196 και 208 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο εξέτασε την αποδεικτική ισχύ των επιστολών αυτών.

76 Όσον αφορά ειδικά την επιστολή της 14ης Αυγούστου 1991, το Πρωτοδικείο, στην πιο πάνω σκέψη 196, αξιολόγησε την αποδεικτική της ισχύ θέτοντας το κείμενο της εν λόγω επιστολής στο πλαίσιο εντός του οποίου αυτή καταρτίστηκε. Πρώτον, σημείωσε ότι η επιστολή αυτή απευθύνθηκε στη NAVEG σε απάντηση ερωτήσεως που η τελευταία είχε θέσει πριν από δύο ημέρες. Κατά συνέπεια, η NAVEG είναι εκείνη που έλαβε την πρωτοβουλία να ρωτήσει τη Spaanderman Licht σχετικά με τους λόγους που την οδήγησαν να μην εφοδιάζει τη CEF. Δεύτερον, το Πρωτοδικείο εξέθεσε ότι η επιστολή αυτή είναι μεταγενέστερη των αιτήσεων παροχής πληροφοριών που η Επιτροπή διατύπωσε προς τη FEG και την TU στις 25 Ιουλίου 1991 και ότι ως εκ τούτου δεν είναι πειστική.

77 Όσον αφορά την επιστολή που στις 22 Μαΐου 1991 απευθύνθηκε στη CEF από τη Spaanderman Licht, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η τελευταία περιορίστηκε να αναφέρει ότι δεν επιθυμεί να επεκτείνει το δίκτυό της μεταπωλητών. Πάντως, το Πρωτοδικείο παρατήρησε ότι η επιστολή αυτή καταρτίστηκε όταν διεξαγόταν η έρευνα της Επιτροπής.

78 Έτσι, από τις σκέψεις 196 και 208 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο αιτιολόγησε επαρκώς τον μη πειστικό χαρακτήρα των πιο πάνω επιστολών και την απόρριψή τους ως απενοχοποιητικής αποδείξεως.

79 Όσο για την προβαλλόμενη από τη FEG αντίφαση στο σκεπτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διαπιστώνεται ότι, όπως παρατήρησε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 27 των προτάσεών της, ελλείψει οποιασδήποτε λογικής σχέσεως μεταξύ της εκτιμήσεως του εύλογου της διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας και της εκτιμήσεως της αποδεικτικής ισχύος των εγγράφων που υποβλήθηκαν στο Πρωτοδικείο ως αποδείξεις, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση δεν περιέχει καμία αντίφαση.

80 Εξάλλου, η αποδεικτική ισχύς, που μόνο στο Πρωτοδικείο απόκειται να εκτιμήσει, των στοιχείων που υποβλήθηκαν στο τελευταίο από τους διαδίκους ως αποδείξεις δεν εξαρτάται οπωσδήποτε από το στάδιο της διοικητικής διαδικασίας κατά τη διάρκεια της οποίας καταρτίστηκαν. Όπως παρατήρησε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 28 των προτάσεών της, η αποδεικτική αυτή ισχύς πρέπει να εξακριβωθεί λαμβανομένων υπόψη όλων των περιστάσεων της συγκεκριμένης υποθέσεως. Πάντως, από τις σκέψεις 196 και 208 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή είχε ήδη αρχίσει την έρευνά της δεν είναι ο μόνος καθοριστικός παράγοντας για τον οποίο το Πρωτοδικείο απέρριψε ειδικά τις από 22 Μαΐου και 14 Αυγούστου 1991 επιστολές της Spaanderman Licht ως μη ικανές να θέσουν υπό αμφισβήτηση τις αποδείξεις που η Επιτροπή είχε προσκομίσει σχετικά με την εφαρμογή της συμφωνίας κυρίων. Κατά συνέπεια, οι πιο πάνω σκέψεις 196 και 208 δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αυτομάτως ουδεμία αποδεικτική ισχύς δύναται να δοθεί σε έγγραφο που συνετάγη ενώ διεξαγόταν η έρευνα της Επιτροπής.

81 Κατόπιν των ανωτέρω, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά την από το Πρωτοδικείο εκτίμηση της αποδείξεως που η Επιτροπή προσκόμισε σχετικά με τη διάρκεια του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας

Επιχειρηματολογία των διαδίκων

82 Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, η FEG επικρίνει την εκτίμηση του Πρωτοδικείου σχετικά με τις αποδείξεις στις οποίες η Επιτροπή στήριξε τις διαπιστώσεις της ως

προς την κύρια παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ που της προσήψε, δηλαδή ένα συλλογικό καθεστώς αποκλειστικότητας το οποίο διείπε, μεταξύ της 11ης Μαρτίου 1986 και της 25ης Φεβρουαρίου 1994, τις σχέσεις της FEG με τη NAVEG. Οι αποδείξεις αυτές είναι τόσο ισχνές και έμμεσες που ουδόλως μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως νόμιμες και πειστικές αποδείξεις μιας διαρκούς παραβάσεως.

83 Η FEG αναφέρει ειδικά τη σκέψη 141 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Επιτροπή στήριξε την εκτίμησή της «σε σφαιρική αξιολόγηση του συνόλου των κρίσιμων αποδείξεων και στοιχείων». Θεωρεί ότι πρόκειται για ακατάλληλη νομική βάση όσον αφορά τη διεξαγωγή αποδείξεων και ότι δεν πρέπει να προσκομιστούν «στοιχεία», αλλά νόμιμες και πειστικές αποδείξεις όσον αφορά τη διαπιστωθείσα παράβαση και τη διάρκειά της.

84 Επιπλέον, η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι δεν έλαβε υπόψη το γεγονός ότι η Επιτροπή, στη συλλογιστική της, δεν προσκόμισε την παραμικρή απόδειξη για την ύπαρξη ενός τέτοιου καθεστώτος αποκλειστικότητας κατά τα χρονικά διαστήματα από τις 12 Μαρτίου 1986 μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου 1989 και από τις 18 Νοεμβρίου 1991 μέχρι τις 25 Φεβρουαρίου 1994.

85 Η FEG επικρίνει τη σκέψη 411 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως όπου το Πρωτοδικείο έκρινε εις βάρος της ότι «η Επιτροπή απέδειξε την ύπαρξη διαρκούς παραβάσεως κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ 1986 και 1994». Η μόνη δικαιολογία, η οποία απορρέει από τη σκέψη 406 της εν λόγω αποφάσεως, είναι ότι το Πρωτοδικείο εκτίμησε, σχετικά με τις παραβάσεις που προσάφθηκαν στην TU, ότι «[ο]ι παραβάσεις αυτές έχουν, λόγω της φύσεώς τους, διαρκή χαρακτήρα». Η FEG επικρίνει τη συλλογιστική αυτή υποστηρίζοντας ότι δεν στοιχεί με την υποχρέωση αιτιολογήσεως.

86 Η Επιτροπή θεωρεί ότι ο τρίτος λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος εφόσον με αυτόν ζητείται από το Δικαστήριο να επανεξετάσει τους ισχυρισμούς και τα επιχειρήματα που ήδη αναλύθηκαν και απορρίφθηκαν από το Πρωτοδικείο.

87 Επικουρικώς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι αβάσιμος. Όσον αφορά το γεγονός ότι η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι, στηριζόμενο σε «στοιχεία», χρησιμοποίησε εσφαλμένο νομικό κριτήριο, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το κατάλληλο του κριτηρίου αυτού επιβεβαιώθηκε από το Δικαστήριο στη σκέψη 57 της προαναφερθείσας αποφάσεως Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής.

88 Όσον αφορά τη φερόμενη έλλειψη αποδείξεως σχετικά με την ύπαρξη συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας κατά τη διάρκεια ορισμένων χρονικών διαστημάτων, η Επιτροπή αμφισβητεί αυτή την ανάγνωση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και εκθέτει ότι το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η παράβαση πρέπει να χαρακτηριστεί ως «διαρκής παράβαση» (βλ. τις σκέψεις 90, 406 και 411 της εν λόγω αποφάσεως).

89 Αντιθέτως προς αυτό που υποστηρίζει η FEG, η Επιτροπή θεωρεί ότι, για τη διαπίστωση της διάρκειας του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας, το Πρωτοδικείο δεν στηρίχθηκε αποκλειστικά στον «διαρκή» χαρακτήρα της παραβάσεως. Παραπέμπει στις σκέψεις 192 και 408 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο περιέγραψε τα συγκεκριμένα στοιχεία που οδήγησαν την Επιτροπή να καθορίσει τη διάρκεια της παραβάσεως.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

90 Στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η FEG αμφισβητεί στην ουσία τα νομικά κριτήρια στα οποία το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε για να εκτιμήσει τα αποδεικτικά στοιχεία που η Επιτροπή προσκόμισε προς στήριξη της διαπιστώσεώς της σχετικά με τη διάρκεια μιας παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ. Επιπλέον, η FEG θεωρεί ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση δεν είναι επαρκώς αιτιολογημένη όσον αφορά τον «διαρκή» χαρακτήρα του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας. Υπό το φως αυτό, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως αφορά νομικά ζητήματα που μπορούν να τεθούν στο Δικαστήριο στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως και, επομένως, πρέπει να θεωρηθεί παραδεκτός.

91 Εφόσον η ύπαρξη της συμφωνίας κυρίων είχε αμφισβητηθεί από τη FEG και την TU, το Πρωτοδικείο έκρινε, στη σκέψη 141 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι έπρεπε να εκτιμήσει αν, στην επίμαχη απόφαση, η Επιτροπή αντεπεξήλθε στο βάρος αποδείξεως όταν συνήγαγε ότι υπήρχαν αποδείξεις για την ύπαρξη της εν λόγω συμφωνίας κυρίων από τις 11 Μαρτίου 1986. Το Πρωτοδικείο εξέθεσε ότι η εκτίμηση αυτή στηριζόταν σε σφαιρική αξιολόγηση του συνόλου των κρίσιμων αποδείξεων και στοιχείων.

92 Αφού εξέτασε τη γένεση και την εφαρμογή της πιο πάνω συμφωνίας κυρίων, το Πρωτοδικείο παρατήρησε, στη σκέψη 210 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι, μετά από συνολική εκτίμηση, η TU και η FEG δεν κατόρθωσαν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τον πειστικό, αντικειμενικό και συγκλίνοντα χαρακτήρα των στοιχείων που η Επιτροπή έλαβε υπόψη στην επίμαχη απόφαση.

93 Στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως αναιρέσεως, η FEG αμφισβητεί την καταλληλότητα της αναφοράς σε «στοιχεία» ως αποδείξεως της υπάρξεως συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας.

94 Το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό. Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις, η ύπαρξη αντίθετης προς τον ανταγωνισμό πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει να συναχθεί από ορισμένες συμπτώσεις και ορισμένα στοιχεία που, λαμβανόμενα μαζί υπόψη, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης συνεπούς εξηγήσεως, την απόδειξη μιας παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 57).

95 Όπως παρατήρησε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 38 των προτάσεών της, τέτοια στοιχεία και τέτοιες συμπτώσεις καθιστούν δυνατό να αποκαλυφθούν όχι μόνον η ύπαρξη αντίθετων προς τον ανταγωνισμό μορφών συμπεριφοράς ή συμφωνιών, αλλά και η διάρκεια μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συνεχούς συμπεριφοράς και η περίοδος εφαρμογής μιας συμφωνίας που συνήφθη κατά παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού.

96 Υπό το φως της νομολογίας αυτής, το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε σε νομική πλάνη κατά το μέρος που στήριξε την εκτίμησή του σχετικά με την ύπαρξη συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας και σχετικά με τη διάρκεια του καθεστώτος αυτού σε «σφαιρική αξιολόγηση του συνόλου των κρίσιμων αποδείξεων και στοιχείων». Ωστόσο, το ζήτημα ποια αποδεικτική ισχύς δόθηκε από το Πρωτοδικείο σε κάθε συστατικό των αποδείξεων και στοιχείων αυτών που προσκομίστηκαν από την Επιτροπή αποτελεί ζήτημα πραγματικής εκτιμήσεως το οποίο, ως τέτοιο, διαφεύγει τον έλεγχο του Δικαστηρίου στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως.

97 Στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο και ότι αγνόησε την έλλειψη αποδείξεως σχετικά με την ύπαρξη συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων περιόδων.

98 Πρέπει να διευκρινιστεί συναφώς ότι, στη σκέψη 411 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Επιτροπή απέδειξε την ύπαρξη διαρκούς παραβάσεως κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ του 1986 και του 1994. Το γεγονός ότι η απόδειξη αυτή δεν προσκομίστηκε για ορισμένες περιόδους δεν εμποδίζει να θεωρηθεί ότι η παράβαση διαπράχθηκε σε μια συνολική περίοδο μεγαλύτερη από εκείνες, όταν η διαπίστωση αυτή στηρίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία. Στο πλαίσιο παραβάσεως η οποία εκτείνεται σε πλείστα όσα έτη, το γεγονός ότι οι εκφάνσεις της συμπράξεως ανάγονται σε διαφορετικές περιόδους, που μπορεί να χωρίζονται μεταξύ τους με κατά το μάλλον ή ήττον μεγάλα χρονικά διαστήματα, δεν έχει σημασία για την ύπαρξη της συμπράξεως αυτής, αρκεί οι διάφορες πράξεις που αποτελούν μέρος της παραβάσεως να έχουν μόνον ένα σκοπό και να εντάσσονται στο πλαίσιο μιας ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως.

99 Πάντως, από τη FEG επικρίθηκε και η από το Πρωτοδικείο διαπίστωση της υπάρξεως «διαρκούς παραβάσεως». Η FEG θεωρεί ότι η διαπίστωση μιας τέτοιας παραβάσεως έχει ως μοναδική δικαιολογία, η οποία εκτίθεται στη σκέψη 406 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το γεγονός ότι το Πρωτοδικείο έκρινε, σχετικά με τις παραβάσεις που προσάφθηκαν στην TU, ότι «[ο]ι παραβάσεις αυτές έχουν, λόγω της φύσεώς τους, διαρκή χαρακτήρα». Η FEG επικρίνει τη συλλογιστική αυτή ως ασύμβατη με την υποχρέωση αιτιολογήσεως, καθόσον απλώς και μόνον η παραπομπή στη «φύση» των παραβάσεων δεν μπορεί να αποτελέσει επαρκή ουσιαστική αιτιολογία.

100 Το επιχείρημα αυτό προδήλως δεν λαμβάνει υπόψη τη σκέψη 411 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή απέδειξε την ύπαρξη διαρκούς παραβάσεως κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ του 1986 και του 1994. Το Πρωτοδικείο παρέπεμψε συναφώς στη συλλογιστική του που αναπτύχθηκε στις προηγούμενες σκέψεις της εν λόγω αποφάσεως, και μεταξύ άλλων στη σκέψη 408, όπου εξήγησε λεπτομερώς πού στήριξε τη διάρκεια της παραβάσεως αυτής. Η τελευταία σκέψη έχει ως εξής:

«Όσον αφορά την αναφερόμενη στο άρθρο 1 της [επίμαχης] αποφάσεως παράβαση, η Επιτροπή δεν ήταν σε θέση να προσδιορίσει την ημερομηνία συνάψεως της συμφωνίας για την καθιέρωση της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας. Εντούτοις, μπόρεσε να αποδείξει το υποστατό της συμφωνίας αυτής στηριζόμενη στη συνεδρίαση της 11ης Μαρτίου 1986, κατά τη διάρκεια της οποίας τα διοικητικά συμβούλια της FEG και της NAVEG αναφέρθηκαν στη συμφωνία κυρίων. Η Επιτροπή έλαβε επίσης υπόψη διάφορα μεταγενέστερα της συνεδριάσεως αυτής στοιχεία, βάσει των οποίων έκρινε ότι η συμφωνία κυρίων εξακολουθούσε να εφαρμόζεται από τα μέλη της NAVEG (βλ. την [επίμαχη] απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 47 έως 49). Περαιτέρω, η Επιτροπή επισήμανε διάφορα στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τα μέλη της NAVEG είχαν ακολουθήσει τις συστάσεις της ενώσεώς τους, κατ' εφαρμογή της συμφωνίας κυρίων ([επίμαχη] απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 50 έως 52). Το τελευταίο από τα στοιχεία αυτά είναι τα πρακτικά μιας εσωτερικής συναντήσεως της εταιρίας Hemmink της 25ης Φεβρουαρίου 1994, κατά τη διάρκεια της οποίας το μέλος αυτό της NAVEG είχε επισημάνει την άρνησή του να εφοδιάσει χονδρέμπορο που δεν ανήκε στη FEG. [...]»

101 Κατόπιν των ανωτέρω, πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο τρίτος λόγος αναιρέσεως ο οποίος αφορά μια φερόμενη νομική πλάνη και ένα φερόμενο ελάττωμα στην αιτιολογία σχετικά με την εκτίμηση του Πρωτοδικείου ως προς τη διάρκεια του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας όπως έγινε δεκτή από την Επιτροπή στην επίμαχη απόφαση.

Επί του τετάρτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά την από το Πρωτοδικείο εκτίμηση των επιχειρημάτων της FEG ως προς τις εναρμονισμένες πρακτικές σχετικά με τις τιμές

102 Με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, η FEG ισχυρίζεται ότι, όσον αφορά διάφορες πτυχές της παραβάσεως που της προσάφθηκε, το Πρωτοδικείο παρέλειψε να εξετάσει το ουσιώδες μέρος των επιχειρημάτων της ή το εξέθεσε κατά τρόπο προδήλως ανακριβή, παραβαίνοντας την υποχρέωση αιτιολογήσεως που έχει. Ο λόγος αυτός αναιρέσεως έχει πέντε σκέλη.

Επί του πρώτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τον χαρακτηρισμό των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τις τιμές ως μιας και μόνης διαρκούς παραβάσεως

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων

103 Η FEG χαρακτηρίζει ακατανόητη και ασύμβατη με την υποχρέωση αιτιολογήσεως τη διαπίστωση του Πρωτοδικείου, στις σκέψεις 403 έως 412 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι οι διάφορες συμφωνίες σχετικά με τις τιμές αποτελούν μία και μόνη διαρκή παράβαση.

104 Η FEG ισχυρίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, για να μπορέσει να διαπιστωθεί η ύπαρξη ενιαίας παραβάσεως πρέπει να αποδειχθεί ότι οι διάφορες προσαπτόμενες πράξεις αποτελούν, λόγω του «πανομοιότυπου αντικειμένου» τους, μέρη ενός «συνολικού σχεδίου» (βλ., στο ίδιο πνεύμα, την προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 258).

105 Πάντως, στην υπό κρίση υπόθεση, πρόκειται για πολύ ετερογενείς αποφάσεις και πρακτικές, οι οποίες έχουν εντελώς διαφορετικούς σκοπούς, και η Επιτροπή δεν μπορούσε να αρκεστεί στο να συναγάγει εντεύθεν την ύπαρξη συνολικού σχεδίου, αλλά έπρεπε να αποδείξει ότι οι πρακτικές αυτές είναι συναφείς από ουσιαστικής απόψεως. Το Πρωτοδικείο έπρεπε να εξακριβώσει αν η Επιτροπή όντως απέδειξε ότι υπήρχε τέτοια συνάφεια.

106 Η FEG αμφισβητεί την ύπαρξη ενός τέτοιου «συνολικού σχεδίου» και θεωρεί ότι τα συμπεράσματα του Πρωτοδικείου έχουν τέτοια κενά ώστε να είναι ασύμβατα με την υποχρέωση αιτιολογήσεως.

107 Εν προκειμένω, η Επιτροπή ισχυρίζεται, κυρίως, ότι, με αυτόν τον λόγο αναιρέσεως, η FEG επιδιώκει να επανεξεταστεί από το Δικαστήριο η πραγματική εκτίμηση του Πρωτοδικείου όσον αφορά τις αποδείξεις για την ύπαρξη «συνολικού σχεδίου». Κατά συνέπεια, το υπό εξέταση σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι απαράδεκτο.

108 Επικουρικώς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το πρώτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο. Στη σκέψη 342 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε με σαφήνεια και με παράθεση αιτιολογίας ότι οι δύο διαπιστωθείσες παραβάσεις, δηλαδή το συλλογικό καθεστώς αποκλειστικότητας και οι συμφωνίες σχετικά με τις τιμές, αποτελούν μέρη ενός «συνολικού σχεδίου» λόγω του ότι έχουν τον ίδιο αντίθετο προς τον ανταγωνισμό σκοπό. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι εκείνο που ισχύει για τις δύο αυτές παραβάσεις πρέπει αναγκαστικά να ισχύει και για τα κύρια συστατικά τους.

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου

109 Το πρώτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως στρέφεται κατά των νομικών κριτηρίων στα οποία το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε για να χαρακτηρίσει τις διάφορες

πρακτικές σχετικά με τον καθορισμό των τιμών ως πρακτικές που συνιστούν μία και μόνη διαρκή παράβαση και κατά της αιτιολογίας που η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση παραθέτει στο σημείο αυτό. Κατά συνέπεια, το πιο πάνω σκέλος είναι παραδεκτό.

110 Παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ μπορεί να απορρεύσει όχι μόνον από μεμονωμένη πράξη, αλλά και από σειρά πράξεων ή ακόμη και από διαρκή συμπεριφορά. Η ερμηνεία αυτή δεν μπορεί να αμφισβητηθεί με το επιχείρημα ότι ένα ή περισσότερα στοιχεία αυτής της σειράς πράξεων ή αυτής της διαρκούς συμπεριφοράς μπορούν να στοιχειοθετήσουν, αφ' εαυτών και μεμονωμένως εξεταζόμενα, παράβαση της εν λόγω διατάξεως. Όταν οι διάφορες πράξεις εντάσσονται σε ένα «συνολικό σχέδιο» λόγω του πανομοιότυπου αντικειμένου τους που συνίσταται στη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς, η Επιτροπή δικαιούται να καταλογίσει την ευθύνη για τις πράξεις αυτές αναλόγως της συμμετοχής στην παράβαση η οποία λαμβάνεται υπόψη στο σύνολό της (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 258).

111 Από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι ακριβώς η συλλογιστική αυτή είναι εκείνη που αποτελεί το υπόβαθρο του από το Πρωτοδικείο χαρακτηρισμού των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τις τιμές ως πρακτικών που συνιστούν μία και μόνη διαρκή παράβαση.

112 Ειδικότερα, στη σκέψη 342 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι το συλλογικό καθεστώς αποκλειστικότητας και οι πρακτικές σχετικά με τον καθορισμό των τιμών είχαν τον ίδιο περιοριστικό του ανταγωνισμού σκοπό που συνίστατο στο να διατηρηθούν οι τιμές σε επίπεδο υπεράνω ανταγωνισμού, αφενός, με το να μειωθεί η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων που επιδιώκουν να δραστηριοποιηθούν στο χονδρεμπόριο ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες και έτσι να ανταγωνιστούν τα μέλη της FEG, χωρίς να υπάγονται σε αυτή την ένωση επιχειρήσεων, και, αφετέρου, με το να συντονιστεί εν μέρει η τιμολογιακή πολιτική τους.

113 Όπως παρατήρησε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 47 των προτάσεών της, από τη διαπίστωση αυτή προκύπτει και ότι, αυτή καθ' εαυτήν, κάθε μία από τις παραβάσεις, δηλαδή το συλλογικό καθεστώς αποκλειστικότητας και οι εναρμονισμένες πρακτικές σχετικά με τις τιμές, είχε τον ενιαίο αυτόν σκοπό.

114 Κατά συνέπεια, στις σκέψεις 403 έως 412 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αν οι σκέψεις αυτές αναγνωσθούν υπό το φως της διαπιστώσεως στην οποία το Πρωτοδικείο προέβη στην πιο πάνω σκέψη 342, δεν υπάρχει νομική πλάνη ούτε ελάττωμα σχετικά με την αιτιολογία.

115 Επομένως, το πρώτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο.

Επί του δευτέρου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τις βασικές εκπτώσεις για την πώληση εξαρτημάτων ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων σε σχολές

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων

116 Με αυτό το σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι, στη σκέψη 412 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, έκρινε ότι οι βασικές εκπτώσεις που γίνονταν κατά την πώληση ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων σε σχολές αποτελούν απόδειξη της «συνεχίσεως των διαβουλεύσεων ως προς τις τιμές μετά το 1991».

117 Η FEG υποστηρίζει ότι πρόκειται όμως για μια μοναδική περίπτωση όπου, κατόπιν αιτήσεως της UNETO, μια συγκεκριμένη σύσταση, η οποία αφορούσε μόνον εντελώς ασήμαντης ποσότητας παραδόσεις σε χονδρεμπόρους, έγινε στα μέλη της εν λόγω ενώσεως, περίπτωση για την οποία υπήρχε ιδιαίτερος κοινωνικός λόγος και ιδιαίτερη κοινωνική δικαιολογία. Κατά τη FEG, επρόκειτο για ειδικές, πολύ μεγάλες, εκπτώσεις για σχολικό υλικό που αγοραζόταν από δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα των οποίων οι μαθητές αποτελούν ομάδα-στόχο των επιχειρήσεων ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων. Κατά συνέπεια, οι εκπτώσεις αυτές ανταποκρίνονταν σε μια αίτηση ιδιαίτερης στηρίξεως για έναν κοινωνικό σκοπό.

118 Η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι αγνόησε τα επιχειρήματα αυτά όταν έκρινε, στη σκέψη 324 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι ο φερόμενος κοινωνικός σκοπός της συμπράξεως αυτής δεν πρέπει να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ. Έτσι, το Πρωτοδικείο παρέβη τη διάταξη αυτή καθόσον δεν εξέτασε αν το καθεστώς των ειδικών εκπτώσεων πληροί όλες τις προϋποθέσεις για την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως, και ειδικότερα την προϋπόθεση σχετικά με τις συνέπειες στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.

119 Εξάλλου, η FEG θεωρεί ότι η αιτιολογία που το Πρωτοδικείο παρέθεσε εν προκειμένω είναι ανεπαρκής.

120 Η Επιτροπή ισχυρίζεται, κυρίως, ότι, με αυτό το σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, η FEG επιδιώκει να θέσει υπό αμφισβήτηση την πραγματική εκτίμηση του Πρωτοδικείου σχετικά με τον αντίθετο προς τον ανταγωνισμό σκοπό της συμφωνίας για τις εκπτώσεις υπέρ των σχολών και ότι, κατά συνέπεια, το σκέλος αυτό είναι απαράδεκτο.

121 Επικουρικώς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι αυτό το σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο. Στη σκέψη 324 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο σωστά ανέλυσε τα πιο πάνω επιχειρήματα της FEG, τα οποία εκτίθενται στη σκέψη 311 της αποφάσεως εκείνης. Επιπλέον, το γεγονός ότι, όπως υποστηρίζει η FEG, η συμφωνία σχετικά με τις εκπτώσεις αποτελούσε «μοναδική περίπτωση» δεν έχει σημασία. Συγκεκριμένα, μια συμπεριφορά που έχει προδήλως αντίθετο προς τον ανταγωνισμό σκοπό και αφορά τη μεγάλη πλειονότητα του χονδρεμπορίου ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες δεν διαφεύγει την απαγόρευση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ λόγω του ότι πρόκειται για «μοναδική περίπτωση».

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου

122 Το υπό εξέταση σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι παραδεκτό εφόσον αφορά, αφενός, τα νομικά κριτήρια που αποτελούν το υπόβαθρο του χαρακτηρι-

σμού των βασικών εκπτώσεων οι οποίες γίνονταν κατά την πώληση εξαρτημάτων ηλεκτρολογικών εγκαταστάσεων σε σχολές ως αποδείξεως της μετά το 1991 συνεχίσεως των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τις τιμές και, αφετέρου, τη φερόμενη ανεπάρκεια της αιτιολογίας που η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση παραθέτει στο σημείο αυτό.

123 Στη σκέψη 317 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η TU και η FEG δεν αμφισβήτησαν την ύπαρξη συζητήσεων σχετικά με τις εκπτώσεις, τις τιμές, τα περιθώρια κέρδους και τους κύκλους εργασιών των μελών της τελευταίας, αλλά υποστήριξαν στην ουσία ότι οι συζητήσεις αυτές δεν αντίκεινται στο άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ εφόσον δεν είχαν συνέπειες στην αγορά, μια και δεν εφαρμόστηκαν ή δεν είχαν σημαντικά αποτελέσματα.

124 Το Πρωτοδικείο απέρριψε τα επιχειρήματα αυτά. Στη σκέψη 324 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, έκρινε ως εξής:

«Ως προς τις βασικές εκπτώσεις για την πώληση ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων σε σχολές ([επίμαχη] απόφαση, αιτιολογική σκέψη 83), δεν αμφισβητείται ότι η TU και άλλα μέλη της ενώσεως αυτής συμφώνησαν για ενιαίο ποσοστό εκπτώσεως της τάξεως του 35 %. Αυτή η σύμπτωση βουλήσεων έχει προδήλως ως σκοπό τον περιορισμό του ελεύθερου προσδιορισμού της εμπορικής πολιτικής των μελών της FEG. Όσον αφορά τον κοινωνικό σκοπό της συμπράξεως αυτής, δεν μπορεί αυτός να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.»

125 Στη σκέψη αυτή της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν περιέχεται νομική πλάνη του Πρωτοδικείου, καθόσον, για την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, ο συνυπολογισμός των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων μιας συμφωνίας είναι περιττός όταν προκύπτει ότι η συμφωνία αυτή έχει ως αντικείμενο να εμποδίσει, να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς (προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 261).

126 Εφόσον το Πρωτοδικείο διαπίστωσε τον αντίθετο προς τον ανταγωνισμό σκοπό της συμπράξεως σχετικά με τις βασικές εκπτώσεις υπέρ των σχολών, ούτε ο μοναδικός χαρακτήρας ούτε ο κοινωνικός σκοπός των εκπτώσεων αυτών μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα να διαφύγει την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ η συμφωνία περί των εκπτώσεων αυτών.

127 Κατόπιν των ανωτέρω, πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα της FEG ότι στο σημείο αυτό η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως είναι ανεπαρκής.

128 Κατά συνέπεια, το δεύτερο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του τρίτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τις πρακτικές της επιτροπής των προϊόντων «καλώδια και σύρματα» και τις φερόμενες άλλες περιπτώσεις ανταλλαγής πληροφοριών

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων

129 Το εν λόγω σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως στρέφεται κατά των σκέψεων 317 έως 323 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο εξέτασε την παράβαση η οποία απέρρευσε από τις πρακτικές της επιτροπής «καλώδια και σύρματα».

130 Η FEG υποστηρίζει ότι από την εξέταση αυτή προκύπτει ότι το Πρωτοδικείο δεν απέδειξε ότι στο πλαίσιο της επιτροπής αυτής έλαβαν χώρα πρακτικές πραγματικού περιορισμού του ανταγωνισμού, αλλά παρά ταύτα έκρινε, στη σκέψη 323 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι σωστά η Επιτροπή περιέγραψε τις πρακτικές αυτές ως «στοιχεία πρακτικών σκοπός των οποίων ήταν ο περιορισμός του ανταγωνισμού υπό την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ».

131 Η FEG επικρίνει τη διαπίστωση αυτή ως στηριζόμενη σε εσφαλμένο κριτήριο. Κατά τη FEG, η Επιτροπή δεν μπορεί να αρκεστεί να ταυτοποιήσει στοιχεία και οφείλει πραγματικά να αποδείξει ότι όντως έλαβαν χώρα οι περιοριστικές αυτές πρακτικές. Θεωρεί ότι απέδειξε με αιτιολογία και λεπτομέρειες ότι δεν εφαρμόστηκε καμία συγκεκριμένη πρακτική που να ανταποκρίνεται στους προσδιορισθέντες από την Επιτροπή σκοπούς περιορισμού του ανταγωνισμού και, κατά συνέπεια, ότι στην πραγματικότητα δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για να αποδειχθεί η ύπαρξη εναρμονισμένων πρακτικών υπό την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

132 Η Επιτροπή υποστηρίζει συναφώς ότι το υπό εξέταση σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως παραβλέπει τις σκέψεις 321 και 323 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο έκρινε ότι το σχετικό σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών αποτελεί πρόσθετο στοιχείο για την ύπαρξη συνόλου πρακτικών που είχαν ως σκοπό τον περιορισμό του τιμολογιακού ανταγωνισμού. Πάντως, κατά την Επιτροπή, αποτελεί πάγια νομολογία ότι οι αποφάσεις και συμφωνίες που έχουν ως σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού απαγορεύονται από το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ χωρίς να είναι αναγκαίο να ληφθούν υπόψη τα συγκεκριμένα αποτελέσματά τους (προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 261).

133 Η Επιτροπή προσθέτει ότι η νομολογία του Δικαστηρίου ορίζει ότι η απαγόρευση την οποία θέτει η εν λόγω διάταξη της Συνθήκης ΕΚ εφαρμόζεται στις εναρμονισμένες πρακτικές χωρίς να αποδειχθεί περιοριστική του ανταγωνισμού συνέπεια ή συμπεριφορά: αρκεί απλώς και μόνον η συμπεριφορά στην αγορά (απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-49/92 P, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni, Συλλογή 1999, σ. I-4125, σκέψεις 122 έως 124).

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου

134 Ακριβώς όπως τα προηγούμενα σκέλη του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, το τρίτο σκέλος του λόγου αυτού αφορά την εκτίμηση του Πρωτοδικείου σχετικά με τα επιχειρήματα της FEG ότι οι εναρμονισμένες πρακτικές ως προς τις τιμές και τις εκπτώσεις που γίνονταν υπέρ των σχολών, των οποίων εναρμονισμένων πρακτικών

η ύπαρξη αποκαλύφθηκε από την Επιτροπή, δεν αντίκεινται στο άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ εφόσον δεν έχουν συνέπειες στην αγορά, μια και δεν εφαρμόστηκαν ή δεν είχαν σημαντικά αποτελέσματα. Υπό το φως αυτό, το υπό εξέταση σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως αφορά ένα νομικό ζήτημα, οπότε πρέπει να κηρυχθεί παραδεκτό.

135 Αποτελεί πάγια νομολογία ότι η ύπαρξη αντίθετης προς τον ανταγωνισμό πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει να συναχθεί από ορισμένες συμπτώσεις και ορισμένα στοιχεία τα οποία, λαμβανόμενα μαζί υπόψη, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης συνεπούς εξηγήσεως, την απόδειξη μιας παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού (προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 57).

136 Επιπλέον, για την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, ο συνυπολογισμός των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων μιας συμφωνίας είναι περιττός όταν προκύπτει ότι η συμφωνία αυτή έχει ως αντικείμενο να εμποδίσει, να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς (προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 261).

137 Ομοίως, μια εναρμονισμένη πρακτική εμπίπτει στο άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ ακόμη και ελλείψει αντιθέτων προς τον ανταγωνισμό συνεπειών στην αγορά.

138 Πρώτα απ' όλα, από το ίδιο το κείμενο της εν λόγω διατάξεως προκύπτει ότι, όπως στην περίπτωση συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων και αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων, οι εναρμονισμένες πρακτικές απαγορεύονται, ανεξαρτήτως οποιουδήποτε αποτελέσματος, όταν έχουν αντικείμενο αντίθετο προς τον ανταγωνισμό.

139 Στη συνέχεια, ναι μεν αυτή αύτη η έννοια της εναρμονισμένης πρακτικής προϋποθέτει την ύπαρξη συμπεριφοράς των σχετικών επιχειρήσεων στην αγορά, πλην όμως δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε ότι η συμπεριφορά αυτή έχει το συγκεκριμένο αποτέλεσμα να περιορίσει, να εμποδίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό (απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-199/92 P, Hüls κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. I-4287, σκέψη 165).

140 Από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι ακριβώς στις αρχές αυτές στηρίχθηκε το Πρωτοδικείο κατά την αξιολόγηση των διαπιστωμένων από την Επιτροπή στην επίμαχη απόφαση εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τις τιμές και εκπτώσεων υπέρ των σχολών.

141 Στο πλαίσιο της αξιολογήσεως αυτής, το Πρωτοδικείο έκρινε, στη σκέψη 321 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι σωστά η Επιτροπή θεώρησε ότι το αντικείμενο του σχετικού συστήματος ανταλλαγής πληροφοριών ήταν να επηρεαστεί η αγορά. Το Πρωτοδικείο συνήγαγε εντεύθεν ότι η Επιτροπή σωστά θεώρησε ότι επρόκειτο για πρόσθετο στοιχείο για την ύπαρξη πρακτικών των οποίων σκοπός ήταν να περιοριστεί ο τιμολογιακός ανταγωνισμός των μελών της FEG.

142 Τέλος, στη σκέψη 322 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, σχετικά με την επιτροπή των προϊόντων «καλώδια και σύρματα» το Πρωτοδικείο υπενθύμισε ότι, κατά την επίμαχη απόφαση, το αντικείμενό της ήταν «να καταβάλλει προσπάθεια για τη διατήρηση της ηρεμίας της αγοράς και τη συγκράτηση των τιμών». Το Πρωτοδικείο εκτίμησε ότι προδήλως πρόκειται για αντικείμενο που απαγορεύεται από το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ, καθόσον σκοπός ήταν να υποκαταστήσει τις ατομικές αποφάσεις των επιχειρήσεων με το αποτέλεσμα της συμπράξεώς τους σχετικά με τις τιμές.

143 Κατά συνέπεια, το Πρωτοδικείο, αφού διαπίστωσε τον αντίθετο προς τον ανταγωνισμό σκοπό των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών ως προς τις τιμές, δεν όφειλε να εξετάσει τις συγκεκριμένες συνέπειές τους στην αγορά.

144 Επομένως, το τρίτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο.

Επί του τετάρτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τη δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών και τη δεσμευτική απόφαση για τις δημοσιεύσεις

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων

145 Η FEG εκθέτει ότι, εφόσον η δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών έγινε νεκρό γράμμα λίγο μετά τη λήψη της το 1984, το Πρωτοδικείο κακώς έκρινε ότι η παράβαση που συνδέεται με την απόφαση αυτή διήρκεσε μέχρι την ημερομηνία της ρητής ανακλήσεώς της, δηλαδή μέχρι τις 23 Νοεμβρίου 1993.

146 Επιπλέον, η FEG ισχυρίζεται ότι δεν αποδείχθηκε ότι εφαρμόστηκαν η δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών και η δεσμευτική απόφαση για τις δημοσιεύσεις. Υποστηρίζει ότι εναρμονισμένη πρακτική υπό την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ μπορεί να υπάρξει μόνον όταν μια τέτοια πρακτική έλαβε πραγματικά χώρα στην αγορά. Ωστόσο, το Πρωτοδικείο δεν απέδειξε την ύπαρξη της πρακτικής αυτής, αλλά αρκέστηκε να εκθέσει, στη σκέψη 291 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι δεν είναι αναγκαίο να εξακριβωθεί αν όντως εφαρμόστηκαν οι δύο αποφάσεις, δεδομένου ότι είχαν ως σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού.

147 Εξάλλου, κατά τη FEG, οι εν λόγω δεσμευτικές αποφάσεις είναι, από την ίδια τη φύση τους, τόσο διαφορετικές από τις άλλες παραβάσεις που φέρεται ότι διέπραξε σχετικά με τις τιμές, ώστε κατά παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως το Πρωτοδικείο τις θεώρησε ως ενιαία παράβαση. Η Επιτροπή έπρεπε να αντιμετωπίσει τις δύο δεσμευτικές αποφάσεις ως αυτοτελείς αποφάσεις σε σχέση με την

απαγόρευση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ και το Πρωτοδικείο έπρεπε να προβεί στην εξέταση αυτή με γνώμονα τις συνέπειές τους στο διακρατικό εμπόριο.

148 Εν προκειμένω, η Επιτροπή ισχυρίζεται, κυρίως, ότι με αυτό το σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως επιδιώκεται να τεθεί υπό αμφισβήτηση μια πραγματική διαπίστωση του Πρωτοδικείου, οπότε το σκέλος αυτό πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτο.

149 Επικουρικώς, διατείνεται ότι το εν λόγω σκέλος είναι αβάσιμο. Κατά την Επιτροπή, ακόμη και αν, όπως υποστηρίζει η FEG, η δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών δεν είχε πρακτική αποτελεσματικότητα, τούτο καθόλου δεν μπορούσε να εμποδίσει την από το Πρωτοδικείο διαπίστωση του γεγονότος ότι η εν λόγω απόφαση συνιστά απαγορευόμενη συμπεριφορά η οποία διήρκεσε μέχρι την ανάκληση της αποφάσεως αυτής στις 23 Νοεμβρίου 1993.

150 Η Επιτροπή διαπιστώνει ότι, στη σκέψη 295 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο σωστά έκρινε ότι η δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών είναι δεσμευτική απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων, υπό την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, με αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Τέτοιες αποφάσεις απαγορεύονται από την εν λόγω διάταξη, χωρίς να είναι αναγκαίο να εξεταστούν τα συγκεκριμένα αποτελέσματά τους.

151 Εξάλλου, η Επιτροπή θεωρεί ότι δεν είναι βάσιμη η κριτική της FEG όσον αφορά τη διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι οι δύο επίμαχες δεσμευτικές αποφάσεις συνιστούν μόνο μία και την αυτή παράβαση. Το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε για την εκτίμησή του σε ορθό νομικό κριτήριο, δηλαδή στον σκοπό των αποφάσεων αυτών ο οποίος συνίστατο στον περιορισμό του ανταγωνισμού.

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου

152 Το τέταρτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο κατά το μέρος που με αυτό επιδιώκεται να αμφισβητηθεί η πραγματική εκτίμηση του Πρωτοδικείου ότι η δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών διήρκεσε μέχρι την ημερομηνία της ρητής ανακλήσεώς της. Συγκεκριμένα, μια τέτοια επανεξέταση των διαπιστωμένων από το Πρωτοδικείο πραγματικών περιστατικών και αποδείξεων δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως.

153 Αντιθέτως, πρέπει να εξεταστεί το βάσιμο του εν λόγω σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως κατά το μέρος που με το σκέλος αυτό επιδιώκεται να επικριθεί τόσο η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με τον χαρακτηρισμό των δύο επίμαχων δεσμευτικών αποφάσεων ως «ενιαίας παραβάσεως» όσο και η νομική πλάνη στην οποία το Πρωτοδικείο φέρεται ότι υπέπεσε λόγω του ότι δεν εξέτασε αν όντως εφαρμόστηκαν οι αποφάσεις αυτές.

154 Στη σκέψη 289 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο εξέθεσε ότι η Επιτροπή αναφέρθηκε, στο άρθρο 2 της επίμαχης αποφάσεως, σε δύο «δεσμευτικές αποφάσεις» της FEG, μία σχετικά με την ύπαρξη σταθερών τιμών και μία σχετικά με τις δημοσιεύσεις. Διευκρίνισε ότι, βάσει του καταστατικού της ενώσεως αυτής, οι αποφάσεις αυτές έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα μέλη της και ότι η μη τήρησή τους μπορούσε να επιφέρει αναστολή ή άρση της ιδιότητας του μέλους της ενώσεως (αιτιολογική σκέψη 72 της επίμαχης αποφάσεως).

155 Από τη σκέψη 290 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι η FEG και η TU υποστήριξαν ενώπιον του Πρωτοδικείου ότι οι εν λόγω αποφάσεις έμειναν νεκρό γράμμα μέχρι την ημερομηνία της ανακλήσεώς τους στις 23 Νοεμβρίου 1993. Επομένως, κατ' αυτές, αποκλείεται οποιοδήποτε περιοριστικό του ανταγωνισμού αποτέλεσμα.

156 Στη σκέψη 291 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο εξέθεσε ότι έπρεπε να εξακριβωθεί αν οι επίμαχες δεσμευτικές αποφάσεις είχαν ως αντικείμενο να περιορίσουν τον ανταγωνισμό. Συγκεκριμένα, σε καταφατική περίπτωση, κάθε ανάλυση των αποτελεσμάτων των αποφάσεων αυτών θα ήταν περιττή για την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

157 Ακριβώς σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 292 έως 300 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

158 Έτσι, όσον αφορά τη δεσμευτική απόφαση για την ύπαρξη σταθερών τιμών, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, στη σκέψη 295, ότι η εν λόγω απόφαση μιας ενώσεως επιχειρήσεων περιόριζε την ελευθερία καθορισμού των τιμών των μελών της και είχε περιοριστικό του ανταγωνισμού σκοπό υπό την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

159 Όσον αφορά τη δεσμευτική απόφαση για τις δημοσιεύσεις, το Πρωτοδικείο συνήγαγε, στη σκέψη 300, ότι η απόφαση αυτή σκοπό είχε τον περιορισμό της ατομικής συμπεριφοράς των μελών της FEG σχετικά με την εμπορική πολιτική τους όσον αφορά τις δημοσιεύσεις, προκειμένου να προστατευθούν τα μέλη αυτά από τις συνέπειες ενός ανταγωνισμού που στην ουσία θεωρούσαν καταστρεπτικό. Το Πρωτοδικείο έκρινε ότι μια απόφαση τέτοιας φύσεως που είχε ληφθεί από ένωση επιχειρήσεων είχε προδήλως περιοριστικό του ανταγωνισμού σκοπό υπό την έννοια της εν λόγω διατάξεως της Συνθήκης.

160 Εφόσον το Πρωτοδικείο διαπίστωσε το αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενο των δύο δεσμευτικών αποφάσεων, δεν μπορεί να απαιτηθεί, αντιθέτως προς αυτό που υποστηρίζει η FEG, να αποδείξει το Πρωτοδικείο και τα συγκεκριμένα αποτελέσματά τους στην αγορά. Συγκεκριμένα, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 136 της παρούσας αποφάσεως, για την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ ο

συνυπολογισμός των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων μιας συμφωνίας είναι περιττός όταν προκύπτει ότι η συμφωνία αυτή έχει ως αντικείμενο να εμποδίσει, να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς.

161 Όσο για το επιχείρημα ότι η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως είναι ανεπαρκής όσον αφορά τον χαρακτηρισμό της δεσμευτικής αποφάσεως για την ύπαρξη σταθερών τιμών και της δεσμευτικής αποφάσεως για τις δημοσιεύσεις ως «ενιαίας παραβάσεως», πρέπει να γίνει παραπομπή στην πάγια νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, όπως η νομολογία αυτή υπομνήσθηκε στη σκέψη 110 της παρούσας αποφάσεως.

162 Από την ανάγνωση της σκέψεως 338 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει, έστω και μόνον έμμεσα, ότι σωστά διαπιστώθηκε από το Πρωτοδικείο η ύπαρξη «συνολικού σχεδίου». Συγκεκριμένα, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι, με σειρά πρακτικών, συμφωνιών και αποφάσεων, τα μέλη της FEG και η ένωση αυτή, που έχουν πολύ μεγάλη οικονομική ισχύ στη σχετική αγορά, επιδίωξαν, μέσω συμπράξεως, να περιορίσουν τον μεταξύ τους τιμολογιακό ανταγωνισμό προβαίνοντας σε συνεννοήσεις ως προς τις τιμές και τις εκπτώσεις και λαμβάνοντας, στο επίπεδο της FEG, δεσμευτικές αποφάσεις σχετικά με τις τιμές και τη διαφήμιση.

163 Οι προβαλλόμενες από τη FEG διαφορές μεταξύ των εν λόγω δεσμευτικών αποφάσεων δεν έχουν συνέπειες για τον χαρακτηρισμό των αποφάσεων αυτών ως «ενιαίας παραβάσεως», εφόσον εντάσσονται στο πλαίσιο σειράς πρακτικών οι οποίες είχαν το ίδιο αντικείμενο, δηλαδή τον περιορισμό του τιμολογιακού ανταγωνισμού.

164 Από όλα τα πιο πάνω προκύπτει ότι το τέταρτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι εν μέρει απαράδεκτο και εν μέρει αβάσιμο.

Επί του πέμπτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως το οποίο αφορά τις σχετικές με τις τιμές συστάσεις που η FEG απηύθυνε στα μέλη της

— Επιχειρηματολογία των διαδίκων

165 Με το πέμπτο και τελευταίο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι αγνόησε το γεγονός ότι οι σχετικές με τις τιμές συστάσεις της προς τα μέλη της για τους «πλαστικούς σωλήνες» αποτελούσαν μεμονωμένη περίπτωση και είχαν πολύ περιορισμένο περιεχόμενο και ότι αρκέστηκε να επιβεβαιώσει τον περιοριστικό του ανταγωνισμού σκοπό των συστάσεων αυτών, όπως αυτός είχε προσδιοριστεί από την Επιτροπή, και τούτο κατά παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως την οποία έχει το Πρωτοδικείο.

166 Επιπλέον, η FEG επικρίνει τη σκέψη 333 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως όπου το Πρωτοδικείο απέρριψε τις αντιρρήσεις της σχετικά με τις διαπιστώσεις της Επιτροπής ως προς τη χρησιμοποίηση όμοιων καταλόγων των μεικτών τιμών από ορισμένα σημαντικά μέλη της ενώσεως αυτής, υποστηρίζοντας ότι η Επιτροπή είχε χαρακτηρίσει τις πρακτικές αυτές όχι ως χωριστές παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, αλλά ως συνέπειες των διαπιστωμένων πρακτικών. Η FEG ισχυρίζεται ότι ο λόγος για τον οποίο το Πρωτοδικείο απέρριψε τις αντιρρήσεις της είναι ασύμβατος με το γεγονός ότι το Πρωτοδικείο δίνει στη συνέχεια λεπτομερείς εξηγήσεις για τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες για να συναγάγει, στη σκέψη 339 της εν λόγω αποφάσεως, ότι «η Επιτροπή απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι οι πρακτικές αυτές ήταν αντίθετες με το άρθρο 81 ΕΚ».

167 Η FEG θεωρεί ακατανόητη την εκτίμηση του Πρωτοδικείου, η οποία διατυπώνεται στη σκέψη 337 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η ίδια και η TU δεν προσκόμισαν αρκούντως σοβαρά αποδεικτικά στοιχεία για να αναιρέσουν τον ισχυρισμό της Επιτροπής ότι οι τιμές που εφάρμοζαν οι χονδρέμποροι στις Κάτω Χώρες ήσαν ανώτερες εκείνων που ίσχυαν στα άλλα κράτη μέλη. Της Επιτροπής έργο ήταν να αποδείξει την ύπαρξη τέτοιων ανώτερων τιμών, αλλά δεν προσκόμισε

την απόδειξη αυτή. Το Πρωτοδικείο δεν έπρεπε να αρκεστεί στη συλλογιστική που εκτίθεται στην πιο πάνω σκέψη 337, αλλά έπρεπε να απαιτήσει να ενισχύσει η Επιτροπή τα «στοιχεία» και τις «υποθέσεις» της με συγκεκριμένες αποδείξεις για την ύπαρξη συνεπών εναρμονισμένων πρακτικών της FEG με σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού.

168 Εν κατακλείδι, η FEG υποστηρίζει ότι η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με τις φερόμενες παραβάσεις της FEG ως προς τις τιμές έχει τόσο σοβαρά κενά που η απόφαση αυτή πρέπει να αναιρεθεί, τουλάχιστον κατά το μέρος που αφορά τις πιο πάνω παραβάσεις. Επιπλέον, σε διάφορες περιπτώσεις, το Πρωτοδικείο παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ όταν χαρακτήρισε μια συμφωνία ως εναρμονισμένη πρακτική χωρίς να αποδείξει ότι η συμφωνία αυτή είχε όντως καταλήξει σε μια τέτοια πρακτική.

169 Η Επιτροπή θεωρεί ότι το υπό εξέταση σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι απαράδεκτο εφόσον με αυτό επιδιώκεται να τεθεί υπό αμφισβήτηση η πραγματική εκτίμηση του Πρωτοδικείου σχετικά με τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία.

170 Επικουρικώς, η Επιτροπή παραπέμπει στις σκέψεις 327 και 328 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο απέρριψε παραθέτοντας αιτιολογία το επιχείρημα της FEG και της TU ότι η βαλλόμενη συμπεριφορά δεν είχε ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού.

171 Εξάλλου, η Επιτροπή, αντιθέτως προς αυτό που υποστηρίζει η FEG, δεν βρίσκει καμία αντίφαση μεταξύ της σκέψεως 333 και των σκέψεων 334 έως 339 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

172 Κατ' αρχάς, κατά την Επιτροπή, το Πρωτοδικείο σωστά διαπίστωσε, στη σκέψη 333, ότι η FEG ανέγνωσε εσφαλμένως την επίμαχη απόφαση, καθόσον η τελευταία

αναφέρει τις ομοιότητες που παρατηρήθηκαν στους τιμοκαταλόγους των κύριων χονδρεμπόρων ως παράδειγμα του μικρού ανταγωνισμού στην αγορά, και, στη σκέψη 334, ότι ο περιοριστικός του ανταγωνισμού χαρακτήρας των συμφωνιών σχετικά με τις τιμές αποδείχθηκε επαρκώς κατά νόμον και ότι, επομένως, ήταν περιττό να εξεταστούν οι συνέπειές τους στην αγορά.

173 Στη συνέχεια, στις σκέψεις 335 έως 338, το Πρωτοδικείο εξέτασε την προσπάθεια της TU να εξηγήσει τις χτυπητές ομοιότητες των τιμοκαταλόγων. Μετά, στις σκέψεις 338 και 339, το Πρωτοδικείο διατύπωσε το γενικό συμπέρασμα του μέρους αυτού της αποφάσεως το οποίο αφορούσε τις αιτιάσεις σχετικά με τον νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών, λέγοντας ότι με «σειρά πρακτικών, συμφωνιών και αποφάσεων τα μέλη της FEG και η εν λόγω ένωση, που διαθέτουν κυρίαρχη οικονομική ισχύ στην εν λόγω αγορά, προσπάθησαν με σύμπραξη να περιορίσουν τον ανταγωνισμό ως προς τις τιμές, προβαίνοντας σε συμφωνίες για τις τιμές και τις εκπτώσεις, καθώς και λαμβάνοντας, στο επίπεδο της FEG, δεσμευτικές αποφάσεις σε θέματα τιμών και δημοσιεύσεων» και ότι η Επιτροπή «απέδειξε επαρκώς κατά νόμον ότι οι πρακτικές αυτές ήταν αντίθετες με το άρθρο 81 ΕΚ».

174 Τέλος, όσον αφορά την από τη FEG επίκριση της σκέψεως 337 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή θεωρεί ότι στην πραγματικότητα με την επίκριση αυτή επιδιώκεται να τεθεί υπό αμφισβήτηση μια πραγματική διαπίστωση του Πρωτοδικείου. Εν πάση περιπτώσει, υποστηρίζει ότι η σκέψη αυτή πρέπει να αναγνωσθεί ως προέκταση της σκέψεως 334 της εν λόγω αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι οι πρακτικές σχετικά με τις τιμές είχαν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού και ότι, επομένως, ήταν περιττό να εξετάσει τις συνέπειές τους στην αγορά.

175 Η Επιτροπή συνάγει ότι το υπό εξέταση σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι απαράδεκτο ή, τουλάχιστον, αβάσιμο ακριβώς όπως και ολόκληρος ο λόγος αναιρέσεως.

— Εκτίμηση του Δικαστηρίου

176 Το πέμπτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι παραδεκτό κατά το μέρος που αφορά, κυρίως, τον νομικό χαρακτηρισμό των σχετικών με τις τιμές συστάσεων της FEG προς τα μέλη της ως στοιχείου για την ύπαρξη περιορισμών του ανταγωνισμού και τη φερόμενη ελαττωματική αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως στο σημείο αυτό.

177 Στη σκέψη 326 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο προέβη στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

«Σε σχέση με την εκ μέρους της FEG αποστολή συστάσεων προς τα μέλη της ως προς τις τιμές, δεν αμφισβητείται ότι η TU βοήθησε τη FEG κατά τη μετατροπή των προτεινόμενων καθαρών τιμών στις προτεινόμενες μικτές τιμές που εφάρμοζαν οι προμηθευτές ορισμένων πλαστικών υλικών. Γίνεται επίσης δεκτό ότι η FEG απηύθυνε τακτικά στα μέλη της καταλόγους των πλέον πρόσφατων τιμών για τα υλικά αυτά. [Η FEG και η TU] δεν αμφισβήτησαν ότι, στην περίπτωση των σωλήνων PVC, η FEG απέστειλε στα μέλη της, κατόπιν τροποποιήσεων των τιμών που είχαν συμφωνήσει οι κατασκευαστές, ενημερωμένους τιμοκαταλόγους που ανέφεραν επίσης τα ποσοστά εκπτώσεως ή αυξήσεως που συνιστούσαν στα μέλη τους ([επίμαχη] απόφαση, αιτιολογική σκέψη 85). Τέλος, [η FEG και η TU] δεν αμφισβητούν ούτε την αξιοπιστία ούτε την εκ μέρους της Επιτροπής ερμηνεία, με την αιτιολογική σκέψη 87 της [επίμαχης] αποφάσεως, των πρακτικών της περιφερειακής συνελεύσεως της FEG της 2ας Μαρτίου 1989. Από το έγγραφο αυτό προκύπτει ότι η FEG, κατόπιν της αυξήσεως της τιμής των πλαστικών σωλήνων, συνέστησε στα μέλη της να τηρούν τους τιμοκαταλόγους.»

178 Στη σκέψη 328 της εν λόγω αποφάσεως, το Πρωτοδικείο απέρριψε την αμφισβήτηση, από τη FEG και την TU, του γεγονότος ότι η προσπάθεια μετατροπής των τιμών είχε αντικείμενο που περιόριζε τον ανταγωνισμό. Διαπίστωσε ότι η FEG και η TU μπόρεσαν να ασκήσουν επιρροή στην ελεύθερη διαμόρφωση των τιμών μέσω των μελών της FEG, ανταλλάσσοντας και

κοινολογώντας πληροφορίες σχετικά με τις τιμές και τις εκπτώσεις ορισμένων πλαστικών ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων. Το Πρωτοδικείο συνήγαγε εντεύθεν ότι σωστά η Επιτροπή έλαβε υπόψη τους παράγοντες αυτούς ως στοιχεία για την ύπαρξη περιορισμών του ανταγωνισμού.

179 Εν προκειμένω, είναι αρκετό να διαπιστωθεί ότι το Πρωτοδικείο απλώς και μόνον εφάρμοσε την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου ότι ο συνυπολογισμός των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων μιας συμφωνίας είναι περιττός όταν προκύπτει ότι η συμφωνία αυτή έχει ως αντικείμενο να περιορίσει, να εμποδίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό.

180 Εξάλλου, πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα της FEG περί υπάρξεως αντιφάσεως στις διαπιστώσεις στις οποίες το Πρωτοδικείο προέβη στις σκέψεις 333 και 339 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθόσον το επιχείρημα αυτό στηρίζεται σε εσφαλμένη ανάγνωση των σκέψεων αυτών. Από τη σκέψη 339 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, σε συνδυασμό με τη σκέψη της 338, προκύπτει ότι στην πρώτη σκέψη διατυπώνεται το γενικό συμπέρασμα του μέρους αυτού της αποφάσεως το οποίο χαρακτηρίζει αντίθετες προς το άρθρο 81 ΕΚ τις εναρμονισμένες πρακτικές σχετικά με τον καθορισμό των τιμών. Κατά συνέπεια, η διαπίστωση αυτή δεν έχει σχέση με τις ομοιότητες των τιμών και των εκπτώσεων, ομοιότητες οι οποίες, όπως δείχνει σαφώς το κείμενο της σκέψεως 333, αναφέρθηκαν ως παράδειγμα του χαρακτηρισμού των συνεπειών των σχετικών πρακτικών στην αγορά και όχι ως παράβαση χωριστή από εκείνες τις οποίες αφορά το διατακτικό της επίμαχης αποφάσεως.

181 Όσον αφορά την από τη FEG επίκριση της σκέψεως 337 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, πρέπει να διαπιστωθεί ότι το Πρωτοδικείο δεν αντέστρεψε αδικαιολόγητα το βάρος αποδείξεως. Εφόσον η Επιτροπή διαπίστωσε με επιχειρήματα, στην αιτιολογική σκέψη 119 της επίμαχης αποφάσεως, ότι η έλλειψη τιμολογιακού ανταγωνισμού μεταξύ των μελών της FEG απέρρεε και από το επίπεδο των τιμών που εφαρμόζονταν στο ολλανδικό χονδρεμπόριο και ότι διάφορα στοιχεία έδειχναν ότι το επίπεδο των τιμών των ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες ήταν ανώτερο του επιπέδου στα άλλα κράτη μέλη, της FEG έργο ήταν να προσκομίσει την απόδειξη που θα ανέτρεπε τις διαπιστώσεις αυτές.

182 Εφόσον η απόφαση του Πρωτοδικείου είναι επαρκώς αιτιολογημένη στο σημείο αυτό, το πέμπτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο και, επομένως, ο λόγος αυτός αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό του.

Επί του πέμπτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά τον καταλογισμό στη FEG της διευρύνσεως του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας

Επιχειρηματολογία των διαδίκων

183 Η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι ερμήνευσε εσφαλμένως το κοινοτικό δίκαιο όταν έκρινε, στις σκέψεις 231, 236 και 393 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, χωρίς επαρκή στοιχεία ικανά να αποδείξουν την άμεση ανάμειξή της, ότι η Επιτροπή σωστά στηρίχθηκε στις πράξεις επί μέρους μελών της ενώσεως αυτής για να καταλογίσει στη FEG τη διαπιστωθείσα παράβαση. Κατά τη FEG, το Πρωτοδικείο αγνόησε το γεγονός ότι η ίδια δεν είχε ρόλο δικό της και χωριστό από τον ρόλο των μελών της στην εφαρμογή των πρακτικών που προσάφθηκαν.

184 Πάντως, η FEG υποστηρίζει ότι η Επιτροπή, για να μπορέσει να λάβει υπόψη την παράλληλη συμμετοχή μιας ενώσεως επιχειρηματιών και ορισμένων μελών της σε μία και την αυτή παράβαση, πρέπει να αποδείξει ότι η δράση της ενώσεως αυτής διακρίνεται από τη δράση των μελών της.

185 Η FEG παραπέμπει στη σκέψη 227 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, σε συνδυασμό με τη σκέψη της 226, όπου το Πρωτοδικείο αναγνώρισε ότι η Επιτροπή δεν ανέφερε άλλα στοιχεία για την άμεση ανάμειξη της FEG στα γεγονότα ως προς την επέκταση του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας εκτός από το εσωτερικό σημείωμα της 12ης Σεπτεμβρίου 1990 που καταρτίστηκε από ένα από τα μέλη της. Κατά τη FEG, ένα εσωτερικό σημείωμα τέτοιας φύσεως, το οποίο καταρτίστηκε εν αγνοία της, δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως απόδειξη του ότι είχε ρόλο δικό της και χωριστό από τον ρόλο των μελών της στα γεγονότα αυτά.

186 Όσον αφορά αυτό που το Πρωτοδικείο χαρακτήρισε, στις σκέψεις 230 και 392 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ως κοινή δράση 26 μελών της FEG, η τελευταία θεωρεί ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η ένωση αυτή είχε εκφράσει ρητώς ή σιωπηρώς τη συγκατάθεσή της σχετικά με το περιεχόμενο της δράσεως αυτής. Απλώς και μόνο το γεγονός ότι οι αναμεμειγμένες επιχειρήσεις ήσαν μέλη της FEG δεν είναι αρκετό για να καταλογιστεί στην τελευταία η ευθύνη για μια τέτοια δράση. Κατά τη FEG, το Πρωτοδικείο δεν εξέτασε ούτε αν η ένωση αυτή είχε συμμετοχή σε εκτελεστικά μέτρα όσον αφορά την κοινή δράση των μελών της.

187 Η FEG αμφισβητεί και την κρίση του Πρωτοδικείου, στη σκέψη 392 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι τα 26 μέλη της που έλαβαν μέρος στην πιο πάνω κοινή δράση ενήργησαν προς το γενικό συμφέρον των άλλων μελών της ενώσεως αυτής και θεωρεί ότι η κρίση αυτή είναι ακατανόητη, εφόσον δεν είναι αρκετή για να μπορέσει να της καταλογιστεί η δράση αυτή.

188 Η FEG θεωρεί και ότι το Πρωτοδικείο εφάρμοσε εσφαλμένως τη νομολογία όταν έκρινε, στη σκέψη 391 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι απλώς και μόνο το γεγονός ότι ένας περιορισμένος αριθμός εκπροσώπων των 26 μελών της FEG ασκούσε σε ένα ορισμένο χρονικό σημείο διευθυντικά καθήκοντα στη FEG καθιστά δυνατό να της καταλογιστούν οι εναρμονισμένες πρακτικές. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί να αποτελέσει στοιχείο ως προς το ότι σχετικά με τις πρακτικές αυτές είχε δικό της ρόλο, χωριστό από τον ρόλο των μελών της.

189 Η Επιτροπή θεωρεί, κυρίως, ότι ο υπό εξέταση λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος καθόσον με αυτόν επιδιώκεται να τεθεί υπό αμφισβήτηση η πραγματική εκτίμηση του Πρωτοδικείου.

190 Επικουρικώς, ισχυρίζεται ότι ο πιο πάνω λόγος αναιρέσεως στηρίζεται σε εσφαλμένη ανάγνωση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και ότι είναι λάθος να θεωρηθεί ότι το Πρωτοδικείο στήριξε τον καταλογισμό των εν λόγω εναρμονισμένων πρακτικών στη FEG μόνο σε ατομικές πράξεις των μελών της τελευταίας.

191 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, στη σκέψη 236 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι τόσο η FEG όσο και η TU είχαν προσωπικό και χωριστό ρόλο στην παράβαση. Πάντως, για να μπορέσει η Επιτροπή να θεωρήσει ότι μια ένωση και τα μέλη της έχουν συμμετοχή στην ίδια παράβαση, είναι αρκετό να αποδείξει, όσον αφορά την ένωση αυτή, την ύπαρξη συμπεριφοράς χωριστής από εκείνη των μελών της. Η Επιτροπή θεωρεί ότι ακριβώς αυτός είναι ο τρόπος που ενήργησε το Πρωτοδικείο.

192 Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι η FEG παραβλέπει το γεγονός ότι, κατά το Πρωτοδικείο, η εν λόγω απαγορευόμενη συμπεριφορά αποτελούσε μέρος μιας ενιαίας παραβάσεως (βλ. τις σκέψεις 391 και 406 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Κατά την Επιτροπή, είναι επομένως αρκετό να αποδειχθεί ότι η FEG είχε συμβολή στην επίτευξη των σκοπών του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας που δημιουργήθηκε με τη φροντίδα της και η FEG ήταν ή έπρεπε να είναι ενημερωμένη για τις προσπάθειες των άλλων επιχειρήσεων που είχαν συμμετοχή στην παράβαση να επεκτείνουν το καθεστώς αυτό σε επιχειρήσεις μη μέλη της NAVEG. Στις σκέψεις 391 έως 393 της εν λόγω αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή εφάρμοσε το κατάλληλο εν προκειμένω κριτήριο.

193 Κατά συνέπεια, η Επιτροπή προτείνει να απορριφθεί ο υπό εξέταση λόγος αναιρέσεως ως απαράδεκτος ή, τουλάχιστον, ως αβάσιμος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

194 Στο μέτρο που, στο πλαίσιο του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, η FEG αμφισβητεί τόσο τα νομικά κριτήρια στα οποία το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η επέκταση του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας μπορούσε να καταλογιστεί στη FEG όσο και την αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως στο σημείο αυτό, ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως είναι παραδεκτός.

195 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 213 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στην επίμαχη απόφαση η Επιτροπή θεώρησε ότι η FEG και η TU προσπάθησαν να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας κυρίων σε προμηθευτές που δεν εκπροσωπούνταν από αντιπροσώπους ή εισαγωγείς μέλη της NAVEG. Στηρίχθηκε σε διάφορα παραδείγματα των πιέσεων που υπέστησαν προμηθευτές όπως οι επιχειρήσεις Draka Polva, Holec, ABB και Klöckner Moeller (βλ. τις αιτιολογικές σκέψεις 53 έως 66 και 104 έως 106 της επίμαχης αποφάσεως). Η Επιτροπή υπογράμμισε επίσης ότι η FEG προσπάθησε να επεκτείνει το συλλογικό καθεστώς αποκλειστικότητας στην εταιρία Philips, προμηθευτή ηλεκτρολογικών εξαρτημάτων που προορίζονται για το ευρύ κοινό.

196 Στη σκέψη 236 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο συνήγαγε ότι ουδέν εκ των επιχειρημάτων που εξετάστηκαν από το Πρωτοδικείο καθιστά δυνατό να τεθούν υπό αμφισβήτηση τα πραγματικά περιστατικά που η επίμαχη απόφαση επικαλέστηκε ως απόδειξη της υπάρξεως πιέσεων της FEG και της TU προς ορισμένους προμηθευτές που δεν συνδέονταν με τη NAVEG. Έκρινε ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, σωστά η Επιτροπή διαπίστωσε, βάσει αντικειμενικών και συγκλινόντων στοιχείων, αφενός, ότι η FEG προσπάθησε να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας κυρίων σε προμηθευτές που δεν συνδέονταν με τη NAVEG και, αφετέρου, ότι η TU είχε συμμετοχή σε διάφορα διαβήματα για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός.

197 Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι το Πρωτοδικείο εξέτασε τον διακριτό ρόλο της FEG στη διεύρυνση της συμφωνίας κυρίων. Αφού εξέτασε το κείμενο των πρακτικών της συνεδριάσεως του διοικητικού συμβουλίου της FEG της 29ης Ιανουαρίου 1991 και το κείμενο του εσωτερικού σημειώματος της TU της 12ης Σεπτεμβρίου 1990, το Πρωτοδικείο έκρινε, στη σκέψη 226 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι τα κείμενα αυτά αποτελούν όντως στοιχείο για την ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ των μελών της FEG και για την άμεση ανάμειξη της τελευταίας στον σχεδιασμό του τρόπου αντιμετωπίσεως της εισόδου της CEF στην ολλανδική αγορά.

198 Άλλωστε, αναφορά στο κριτήριο της άμεσης αναμείξεως της FEG στις προσπάθειες των μελών της να επιτύχουν την επέκταση του συλλογικού καθεστώτος

αποκλειστικότητας σε τρίτους προμηθευτές γίνεται στη σκέψη 231 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις 227 έως 230 της αποφάσεως αυτής, το Πρωτοδικείο εξέτασε ορισμένα συγκλίνοντα στοιχεία από τα οποία προέκυψε ότι τα μέλη της FEG προσπάθησαν, σε ατομική βάση ή από κοινού, να κατορθώσουν να δεσμευθούν υπέρ του συνόλου των μελών της FEG προμηθευτές που δεν ανήκαν στη NAVEG, οπότε οι προμηθευτές αυτοί θεμιτά μπορούσαν να θεωρήσουν ότι οι ενέργειες αυτές έγιναν υπό την αιγίδα της FEG ή με τη συμφωνία της.

199 Βάσει των στοιχείων αυτών, το Πρωτοδικείο συνήγαγε, στη σκέψη 231 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι από την κοινή δράση ορισμένων μελών της FEG —στο διοικητικό συμβούλιο των οποίων μέλη ήσαν πλείστα όσα διευθυντικά στελέχη της— προκύπτει ότι αυτά τα μέλη της FEG δεν ενεργούσαν ατομικά, αλλά για λογαριασμό του συνόλου των μελών της ενώσεως αυτής, χωρίς όμως να ενεργούν ευθέως εξ ονόματός της. Κατά το Πρωτοδικείο, η Επιτροπή σωστά συνήγαγε από την πιο πάνω δράση ότι η FEG είχε εκφράσει την πρόθεσή της να επεκτείνει το συλλογικό καθεστώς αποκλειστικότητας σε προμηθευτές που δεν ανήκαν στη NAVEG.

200 Κατά συνέπεια, όπως παρατήρησε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 85 των προτάσεών της, το Πρωτοδικείο ουδόλως εξομοίωσε τη συμπεριφορά της FEG με αυτήν των μελών της, και ιδίως της TU, αλλά εκτίμησε χωριστά τη συμμετοχή της ενώσεως αυτής στην αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά.

201 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Πρωτοδικείο σωστά δέχθηκε τις διαπιστώσεις της Επιτροπής όσον αφορά τη συμμετοχή της FEG στην επέκταση του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας. Επιπλέον, στο σημείο αυτό, δεν μπορεί να διαπιστωθεί ελάττωμα στην αιτιολογία. Κατά συνέπεια, ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

Επί του έκτου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά τον καθορισμό της διάρκειας των παραβάσεων που η Επιτροπή καταλόγισε στη FEG

Επιχειρηματολογία των διαδίκων

202 Η FEG επικρίνει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο απέρριψε τα επιχειρήματά της και της TU κατά του από την Επιτροπή καθορισμού της διάρκειας της παραβάσεως. Έτσι, το Πρωτοδικείο παρέβη το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και παραβίασε τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων και την αναλογικότητα όσον αφορά το ποσό των προστίμων.

203 Η νομική ανάλυση του Πρωτοδικείου κακώς δεν διέκρινε μεταξύ των διάφορων επίμαχων παραβάσεων, και τούτο παρά το ετερόκλητο των παραβάσεων αυτών.

204 Η FEG χαρακτηρίζει ακατανόητη την κρίση του Πρωτοδικείου, στη σκέψη 406 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι οι παραβάσεις των οποίων γίνεται μνεία στη σκέψη αυτή έχουν «διαρκή» χαρακτήρα. Υποστηρίζει ότι, για να καθορίσει τη διάρκειά τους, το Πρωτοδικείο κακώς δεν έλαβε υπόψη το γεγονός ότι εν προκειμένω δεν υπήρχε «συνολικό σχέδιο».

205 Η Επιτροπή εκθέτει, κυρίως, ότι ο έκτος λόγος αναιρέσεως αφορά μια πραγματική εκτίμηση του Πρωτοδικείου και, κατά συνέπεια, είναι απαράδεκτος.

206 Επικουρικώς, η Επιτροπή θεωρεί ότι ο υπό εξέταση λόγος αναιρέσεως στηρίζεται σε εσφαλμένη ανάγνωση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στη σκέψη της 342, το Πρωτοδικείο ρητώς διαπίστωσε τον κοινό σκοπό και τη συνοχή των δύο

παραβάσεων που προσάφθηκαν στη FEG, δηλαδή του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας και των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τον καθορισμό των τιμών.

207 Κατά συνέπεια, η Επιτροπή προτείνει να απορριφθεί ο έκτος λόγος αναιρέσεως ως απαράδεκτος ή, τουλάχιστον, ως αβάσιμος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

208 Από τον έκτο λόγο αναιρέσεως προκύπτει ότι, στο πλαίσιο του λόγου αυτού, η FEG απλώς και μόνον επαναλαμβάνει τα ίδια επιχειρήματα που προέβαλε στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος αφορούσε την από το Πρωτοδικείο εκτίμηση της αποδείξεως που η Επιτροπή προσκόμισε σχετικά με τη διάρκεια του συλλογικού καθεστώτος αποκλειστικότητας, καθώς και στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, το οποίο αφορούσε τον χαρακτηρισμό των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τις τιμές ως μιας και μόνης διαρκούς παραβάσεως. Κατά συνέπεια, είναι αρκετό να γίνει παραπομπή στις διαπιστώσεις του Δικαστηρίου σχετικά με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως και με το πρώτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως οι οποίοι απορρίφθηκαν αντιστοίχως στις σκέψεις 101 και 115 της παρούσας αποφάσεως.

Επί του εβδόμου λόγου αναιρέσεως ο οποίος αφορά το αίτημα μειώσεως του προστίμου

Επιχειρηματολογία των διαδίκων

209 Ο υπό εξέταση λόγος αναιρέσεως στρέφεται κατά των σκέψεων 436 έως 438 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, κατά τις οποίες η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας δεν πρέπει να επιφέρει σημαντική μείωση του προστίμου που επιβλήθηκε στη FEG.

210 Η FEG θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο, όταν έκρινε, στη σκέψη 438, ότι η ίδια και η TU δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να δικαιολογεί πρόσθετη μείωση του προστίμου που τους είχε επιβληθεί, εφάρμοσε εσφαλμένως το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 ή, τουλάχιστον, τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων και την αναλογικότητα κατά τον καθορισμό του ποσού των προστίμων

211 Η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι έκρινε, στις σκέψεις 85 και 436 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή ήταν υπεύθυνη για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας, αλλά δεν έλαβε υπόψη τη διάρκεια αυτή για να δικαιολογήσει πρόσθετη μείωση του προστίμου.

212 Εν προκειμένω, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι ο υπό εξέταση λόγος αναιρέσεως είναι προδήλως απαράδεκτος καθόσον δεν είναι έργο του Δικαστηρίου να υποκαταστήσει την εκτίμηση του Πρωτοδικείου όταν το τελευταίο αποφαίνεται επί του ποσού των προστίμων που επιβλήθηκαν σε επιχειρήσεις λόγω παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψη 614). Επιπλέον, με τον υπό εξέταση λόγο αναιρέσεως, η FEG αμφισβητεί την πραγματική διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας δεν έθιξε τη δυνατότητα άμυνας της ενώσεως αυτής.

213 Εξάλλου, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο εξέτασε αν οι ιδιαίτερες περιστάσεις της υποθέσεως δικαιολογούν μείωση του προστίμου που επιβλήθηκε στη FEG και έκρινε συναφώς ότι δεν δικαιολογείται τέτοια μείωση (σκέψεις 436 έως 438 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

214 Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θεωρεί ότι ο έβδομος λόγος αναιρέσεως είναι προδήλως απαράδεκτος ή, τουλάχιστον, αβάσιμος.

215 Η CEF, με τις παρατηρήσεις που υπέβαλε σε απάντηση της αιτήσεως αναιρέσεως που της κοινοποιήθηκε λόγω του ότι είχε ασκήσει παρέμβαση πρωτοδίκως, ισχυρίζεται και αυτή ότι ο έβδομος λόγος αναιρέσεως δεν είναι παραδεκτός, καθόσον αφορά πραγματικές διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου που δεν μπορούν να επανεξεταστούν στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως αναιρέσεως.

216 Επικουρικώς, η CEF θεωρεί ότι ο έβδομος λόγος αναιρέσεως δεν είναι βάσιμος.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

217 Πρέπει να υπομνησθεί ότι το Πρωτοδικείο είναι το μόνο αρμόδιο να ελέγξει τον τρόπο με τον οποίο η Επιτροπή αξιολόγησε σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση τη

σοβαρότητα των παράνομων μορφών συμπεριφοράς. Στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως, ο έλεγχος του Δικαστηρίου έχει ως αντικείμενο, αφενός, να εξεταστεί σε ποιο μέτρο το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη, με σωστό από νομικής απόψεως τρόπο, όλους τους ουσιώδεις παράγοντες για να αξιολογήσει τη σοβαρότητα μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς υπό το φως των άρθρων 81 ΕΚ και 15 του κανονισμού 17 και, αφετέρου, να εξακριβωθεί αν το Πρωτοδικείο απάντησε επαρκώς κατά νόμον στο σύνολο των επιχειρημάτων που η αναιρεσείουσα είχε προβάλει για την κατάργηση ή μείωση του προστίμου (βλ., μεταξύ άλλων, την προαναφερθείσα απόφαση Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, σκέψη 128).

218 Όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις 152 και 153 της επίμαχης αποφάσεως οι οποίες παρατίθενται στη σκέψη 9 της παρούσας αποφάσεως, η Επιτροπή, όταν μείωσε τα πρόστιμα, έλαβε υπόψη την καταλογιστέα στην Επιτροπή υπερβολική διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας.

219 Στη σκέψη 438 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι «η Επιτροπή μείωσε με δική της πρωτοβουλία το ποσό του προστίμου. Η δυνατότητα παρόμοιας μειώσεως εντάσσεται στο πλαίσιο της ασκήσεως των εξουσιών της Επιτροπής. Οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να δικαιολογεί την περαιτέρω εκ μέρους του Πρωτοδικείου μείωση του ποσού του προστίμου, κατά την άσκηση της αρμοδιότητάς του πλήρους δικαιοδοσίας. Συνεπώς, δεν μπορεί να γίνει δεκτό το σχετικό αίτημα των προσφευγουσών».

220 Εφόσον στη διαπίστωση αυτή δεν υπάρχει νομική πλάνη, ο έβδομος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

Επί των δικαστικών εξόδων

221 Κατά το άρθρο 122, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως δεν είναι βάσιμη ή όταν η αίτηση αναιρέσεως είναι βάσιμη και το ίδιο το Δικαστήριο εκδικάζει οριστικά τη διαφορά, το Δικαστήριο αποφαίνεται επί των δικαστικών εξόδων. Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του πιο πάνω Κανονισμού, το οποίο έχει εφαρμογή στην αναιρετική διαδικασία βάσει του άρθρου 118 του ίδιου Κανονισμού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η FEG ηττήθηκε, εξαιρουμένου του ισχυρισμού της περί παραβιάσεως της αρχής της εύλογης προθεσμίας, ο οποίος πάντως απορρίφθηκε από το Δικαστήριο, πρέπει να καταδικαστεί στα έξοδα της δίκης ενώπιον του Δικαστηρίου. Όσον αφορά τα έξοδα των δικών ενώπιον του Πρωτοδικείου οι οποίες κατέληξαν στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, πρέπει να κριθεί ότι, παρά τη μερική αναίρεση της αποφάσεως αυτής, η FEG θα συνεχίσει να φέρει τα έξοδα αυτά σύμφωνα με το σημείο 2 του διατακτικού της εν λόγω αποφάσεως.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφασίζει:

1) Αναιρεί την απόφαση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 16ης Δεκεμβρίου 2003, T-5/00 και T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied και Technische Unie κατά Επιτροπής, μόνο κατά το μέρος που το Πρωτοδικείο παρέλειψε, στο πλαίσιο της εξετάσεως του ισχυρισμού περί παραβιάσεως της αρχής της εύλογης προθεσμίας, να εξακριβώσει αν η καταλογιστέα στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων υπερβολική διάρκεια ολόκληρης της διοικητικής διαδικασίας, περιλαμβανομένου του σταδίου πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, μπόρεσε να θίξει τις μελλοντικές

δυνατότητες άμυνας της Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied.

2) Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως κατά τα λοιπά.

3) Απορρίπτει την προσφυγή που η Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied άσκησε ενώπιον του Πρωτοδικείου, κατά το μέρος που στηρίζεται στον ισχυρισμό περί παραβιάσεως της αρχής της εύλογης προθεσμίας.

4) Η Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied καταδικάζεται στα έξοδα της δίκης ενώπιον του Δικαστηρίου. Τα έξοδα των δικών ενώπιον του Πρωτοδικείου οι οποίες κατέληξαν στην απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2003, T-5/00 και T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied και Technische Unie κατά Επιτροπής, εξακολουθούν να βαρύνουν τη Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied σύμφωνα με όσα ορίζει το σημείο 2 του διατακτικού της πιο πάνω αποφάσεως.

(υπογραφές)